

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “ความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของ โครงการพระบัตติจิตอาสาพัฒนาชาวเขา” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่างๆ ของพระบัตติจิตอาสาพัฒนาชาวเขา โดยมีเนื้อหาในบทนี้ประกอบไปด้วย

1. ลักษณะชุมชนและสภาพปัญหา ทั้ง 3 ชุมชน โดยสังเขป
2. ผลวิเคราะห์ความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัตติจิตอาสาพัฒนาชาวเขาแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง
3. ผลวิเคราะห์บทบาททางการสื่อสารของพระบัตติจิตอาสาพัฒนาชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

1. ลักษณะชุมชนและสภาพปัญหา ทั้ง 3 ชุมชน โดยสังเขป

1. บ้านปางกิว ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

บ้านปางกิว เป็นชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ หมู่ที่ 2 ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่บนสันเขา มีประชากร 1,100 คน ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ได้แก่ ฮิวเมี่ยน (เย้า) จีนฮ่อ อาข่า(อีซ้อ) และมูเซอ (ลาหู่) ปัจจุบันสภาพทางสังคมของชุมชนแห่งนี้ มีความเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมากคล้ายๆ กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของคนบนพื้นราบ เช่น ระบบเครือญาติของชาวเย้า เดิมจะมีอยู่ 4 แซ่ คือ แซ่เติน แซ่ฟ่าน แซ่จ้าว แซ่โพ้ง แม้ในปัจจุบันจะมีชาวบ้านบางส่วนที่ยังคงแซ่สกุลบ่งบอกที่มาอยู่บ้าง ปัจจุบันส่วนใหญ่จะเปลี่ยนเป็นนามสกุล

ด้านความเชื่อและการนับถือศาสนา พบว่าชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้จะมีบางส่วนที่นับถือศาสนาพุทธ บางส่วนนับถือศาสนาคริสต์ แต่ก็ยังมีอีกบางส่วนที่ยังคงนับถือลัทธิความเชื่อผีดั้งเดิม เช่น กลุ่มชาติพันธุ์เย้า และจีนฮ่อ ก็ยังคงธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มที่มุ่งเน้นการทำบุญหรือการทำพิธีไหว้ผีเป็นการตอบแทนบุญคุณของบรรพบุรุษและผู้มีบุญคุณ โดยส่วนใหญ่ กลุ่มชาติพันธุ์เย้าจะทำกิจกรรมพิธีกรรมดังกล่าวนี้ในเดือนี่

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ คนในชุมชนจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การปลูกชา ส้ม ลิ้นจี่ กาแฟ ข้าว ข้าวโพด และเลี้ยงสุกร แต่เนื่องจากรายได้ในแต่ละปีจะค่อนข้าง

คำชาวบ้านจึงต้องทำอาชีพเสริมด้วยการรับจ้างทำงานตามเมืองใหญ่ ๆ ภายนอกชุมชน เช่น เชียงใหม่ เชียงราย และกรุงเทพฯ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบว่ามีชาวบ้านบางส่วนที่เดินทางไปขายแรงงานอยู่ในต่างประเทศ เช่น ประเทศไต้หวัน เป็นต้น

ลักษณะการแต่งกายของชาวบ้าน ในปัจจุบันจะแต่งชุดธรรมดาทั่วไปเหมือนคนพื้นราบ สำหรับการแต่งชุดประจำเผ่า่นั้น จะแต่งเฉพาะในช่วงเทศกาล เช่น การแต่งงาน การบวช เพื่อไหว้ บรรพบุรุษ และพ่อแม่ ลักษณะของชุดประจำเผ่าของเข้าจะเน้นสีสันสดใสโดยเฉพาะฝ้ายหญิง

ส่วนภาษาพูดของชาวบ้าน จะใช้ภาษาท้องถิ่นในการอยู่ร่วมกัน คือ ภาษาเข้า และภาษาจีนฮ่อ แต่ถ้าติดต่อกับคนต่างถิ่นหรือเมื่อมีการติดต่อที่มีลักษณะเป็นทางการจะใช้ภาษากลางหรือภาษาเหนือ ภาษาเขียนจะใช้ภาษาจีน แปลเป็นภาษาเข้า แต่คนรุ่นใหม่จะใช้ภาษาไทยและจีน ซึ่งมีการเรียนการสอนในโรงเรียน

ลักษณะบ้านเรือน จะปลูกบ้านติดกับพื้นดิน ยกแคร่ขึ้นเป็นเตียงนอน ห้องครัวก็จะแยกหรือมีการใช้ฉากกั้น ไม่นิยมยกบ้านสูงหรือสร้างบ้านสองชั้น

ปัญหาที่พบภายในชุมชนปางกิว

1. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาที่สำคัญของชุมชนแห่งนี้ ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน และปัญหาการว่างงาน ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เนื่องจากชาวบ้านส่วนมากจะต้องออกไปทำสวนแต่เช้า บางกลุ่มต้องออกไปทำงานต่างพื้นที่ ต่างคนก็ต้องทำงานตามหน้าที่ของตน ทำให้มีโอกาสนี้จะพบปะหรือสนทนากันน้อยมาก ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงค่อนข้างห่างเหิน ส่งผลให้ขาดความร่วมมือร่วมใจกัน

นอกจากนี้ ปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ปัญหาเรื่องค่านิยมทางวัตถุ เนื่องจากความเจริญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาในชุมชนมีบทบาทมากขึ้น เช่น โทรศัพท์ เครื่องเสียง โทรศัทพ์มือถือ รถยนต์ เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนคึ้นรนอยากจะมีให้ทัดเทียมคนอื่น ๆ ทำให้เกิดความแก่งแย่งอยากมีอยากได้วัตถุมากขึ้น นำไปสู่ปัญหาหนี้สิน ความยากจน และความเห็นห่างของคนในชุมชนในที่สุด

2. ปัญหาด้านสังคม

การเปลี่ยนวิถีทางเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคม จากเดิมที่เป็นสังคมการเกษตร มีวิถีชีวิตที่พอกันพอกินในชุมชน ก็เปลี่ยนมาสู่วิถีชีวิตที่นิยมในวัตถุภายนอกมากขึ้น คนในชุมชนไม่ว่าจะกลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน และเยาวชน ต้องเข้าไปทำงานรับจ้างในเมืองเพื่อให้

ได้ค่าตอบแทนให้พอกับความต้องการ ทำให้คนในครอบครัวไม่ได้พบปะพูดคุยกัน ก่อให้เกิดปัญหาความอบอุ่นในครอบครัว

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัย เนื่องจากชาวบ้านยังไม่เข้าใจเรื่องการรักษาสุขภาพ ไม่เชื่อการแพทย์สมัยใหม่ เมื่อมีปัญหาสุขภาพ ชาวบ้านจำนวนมากยังคงพึ่งพาหมอผีและไสยศาสตร์ นอกจากนี้ ชาวบ้านจำนวนมากยังไม่รู้จักวิธีการคุมกำเนิด ทำให้มีลูกมากส่งผลให้เกิดปัญหาหนี้สิน และปัญหาความยากจนตามมา

3. ปัญหาด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรม/ประเพณีต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ เริ่มสูญหาย เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยรู้ประเพณีของตนเอง ญาติพี่น้องภายในชุมชนด้วยกัน ไม่มีโอกาสที่จะได้เข้าร่วมกิจกรรมพิธีกรรมของตน ขาดความรู้ในกิจกรรมพิธีกรรมบางอย่างหรือข้อห้ามบางอย่าง ทำให้ความสามัคคีของคนในชุมชนจางหายไป

4. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

ความไม่เพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดปัญหาการทะเลาะวิวาทเพื่อแย่งชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความไม่เพียงพอของทรัพยากรน้ำ แม้จะมีระบบประปาภูเขา แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาอันเกิดจากการกินเหล้า ยาเสพติด และการเล่นการพนัน (เบี้ยวเงิน ไม่ยอมจ่ายเงินในการเล่น) ทำให้ในชุมชนขาดความสามัคคี เกิดความขัดแย้งกันภายใน

2. บ้านห้วยसानลีซอ ต.ห้วยชมพู อําเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

บ้านห้วยसानลีซอ หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยชมพู อําเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนคดอยช้าง มีประชากร 629 คน ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้แก่ ลีซอ อาข่า และจีนฮ่อ บรรพบุรุษของชุมชนแห่งนี้อพยพมาจากจีน เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณคดอยช้างก็คือบ้านห้วยसानลีซอในปัจจุบัน ตระกูลที่สำคัญของชุมชนนี้ ได้แก่ ตระกูลตาทมี และละอ่าย

ด้านความเชื่อ การนับถือศาสนา พบว่าชาวบ้านมีการนับถือศาสนาที่หลากหลาย ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ พุทธผี และอิสลาม ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ลีซอจะมีวัฒนธรรมประเพณีเหมือนกับคนจีน มีความเชื่อเรื่องดินฟ้าอากาศ เพราะเกี่ยวเนื่องกับการดำเนินชีวิตการทำเกษตรกรรม ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษผีป่าผีเขาผีเจ้าที่ วัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวข้องกับผีจึงถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด รวมไปถึงความเชื่อเรื่องชีวิตและจิตใจในเรื่องของโรคภัยไข้เจ็บ หากเกิดไม่สบาย ป่วยเป็นโรคต่างๆ ก็เพราะเกิดจากผีไม่ดีทำให้เจ็บป่วย ถ้าอยากจะหายป่วยต้องทำให้ผีที่คอยปกปักษ์รักษาช่วยเหลือจึงจะหายจากอาการเหล่านั้น แต่ปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้เริ่มลดน้อยลง

การประกอบอาชีพของชาวลีซอ จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น การปลูกกาแฟ มะเขือเทศ กะหล่ำปลี มะระหวาน ถั่วลิสง ข้าวไร่ และข้าวโพด นอกจากนี้ยังพบว่า บริเวณรอบชุมชนจะมีพื้นที่เป็นป่าต้นน้ำอันอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ ซึ่งเป็นทั้งแหล่งอาหารและแหล่งสมุนไพร ชาวบ้านจึงร่วมกันอนุรักษ์รักษา

ลักษณะการแต่งกาย ชาวลีซอได้ชื่อว่าเป็นเผ่าที่แต่งกายด้วยสีล้วนสดใส และหลากหลายที่สุดในบรรดาชาวเขาทั้งหมด ความกล้าในการตัดสินใจ และความเป็นอิสระชน สะท้อนออกมาให้เห็น จากการใช้สีตัดกันอย่างรุนแรงในเครื่องแต่งกาย คนอื่นเรียกว่า “ลีซอ” แต่กลุ่มตนเองจะเรียกว่า “ลีซอ” (คำว่า “ลี” มาจาก “อีหลี” แปลว่า จาริต ประเพณีหรือวัฒนธรรม “ซอ” แปลว่า “คน”) มีความหมายว่ากลุ่มชนที่มีขนบธรรมเนียม จาริตประเพณี และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง หากมองในแง่วัฒนธรรมและบุคลิกภาพแล้ว อาจกล่าวได้ว่าชาวลีซอเป็นกลุ่มชนที่รักอิสระ มีระบบจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยืดหยุ่น เป็นนักจัดการที่มีประสิทธิภาพ จะไม่ยอมรับสิ่งใหม่โดยไม่ผ่านการเลือกสรร และจะไม่ปฏิเสธวัฒนธรรมที่แตกต่างโดยไม่แยกแยะ

ลักษณะบ้านเรือน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ ปลูกบ้านชั้นเดียวมุงด้วยหญ้าคา ฝาบ้านจะทำจากไม้ไผ่ ในบ้านก็จะมีเตียงไม้ไผ่สำหรับนอนติดพื้นดิน ไม้ฉลุปูพื้น มีป้ายชื่อและเครื่องเช่น ไห้วบรรพบุรุษตรงกลางบ้าน และบ้านชั้นเดียวหรือสองชั้น มุงหลังคาด้วยกระเบื้อง ฝาบ้านส่วนใหญ่จะนิยมก่อด้วยอิฐบล็อกและปูน

ปัญหาที่พบภายในชุมชนห้วยसानลีซอ

1. ปัญหาเศรษฐกิจ

ความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวลีซอ ทำให้ชาวลีซอต่างมุ่งหน้าลงไปในเมืองมากยิ่งขึ้น เนื่องจากรายได้ดีกว่าการทำอาชีพเกษตรกรรม เพื่อนำมาซื้อข้าวของเครื่องใช้ให้มีทัดเทียมคนพื้นราบจะเห็นได้จากแต่ละครัวเรือนมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย เช่น เครื่องเสียง เครื่องซักผ้า หม้อหุงข้าว กาน้ำร้อน เตารีด ตู้เย็น โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ (แทบทุกคน) และรถยนต์ เป็นต้น

2. ปัญหาด้านสังคม

ความสัมพันธ์ภายในชุมชนเริ่มห่างเหิน การช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยใจเริ่มเปลี่ยนเป็นระบบทุนนิยมที่ต้องมีค่าตอบแทนการทำงาน และการแข่งขันกันเองในชุมชน การอวดฐานะของตัวเอง การแบ่งแยกฐานะ แบ่งแยกชนชั้นฐานะตระกูลและกลุ่มชาติพันธุ์ ส่งผลให้คนในชุมชนต่างมุ่งมั่งให้คนมานับหน้าถือตา และความทันสมัยของตนเอง จึงส่งผลให้เกิดปัญหาหนี้สินตามมากลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน ต้องออกตราครุฑทำงานหนักเพื่อให้มีรายได้พอกับค่าใช้จ่าย ไม่ว่าจะส่งลูกเรียนหนังสือในเมือง ค่าสารเคมีปราบศัตรูพืช บ้างก็ถูกโกงจากคนพื้นราบ เกิดปัญหาหนี้สิน

ส่งผลให้เกิดภาวะเครียด โมโหง่าย เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัว พ่อบ้านคึมสุราเพื่อแก้เครียดและมักเกิดการทะเลาะวิวาทนอกบ้าน กลุ่มเยาวชนที่เข้าไปเรียนในเมืองก็ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย กู้เงินเรียน ติดเพื่อน และเกิดปัญหาการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ส่วนผู้ชายก็จะเที่ยวเตร่ คึมสุราและทะเลาะวิวาท กลุ่มผู้สูงอายุ มักถูกทอดทิ้งให้อยู่บ้านเพียงคนเดียวทำให้เกิดอาการซึมเศร้านั่งเหงาอยู่ภายในบ้าน สุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง

3. ปัญหาด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ในปัจจุบันชาวบ้านจะทำพอเป็นพิธี และเด็กเยาวชนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญเพราะเห็นเป็นเรื่องล้าหลัง ล้าสมัย เช่น ประเพณีสร้างสะพานสืบชะตา ประเพณีเลี้ยงผีศาลเจ้า ประเพณีกู่แห้ว (ตรุษจีนปีใหม่) เป็นต้น

3. บ้านถ้ำจอบ ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

บ้านถ้ำจอบ หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะที่ตั้งของบ้านถ้ำจอบค่อนข้างแบ่งแยกออกจากกัน ในหมู่บ้านถ้ำจอบจะอยู่กันแบบกลุ่มชาติพันธุ์ จึงทำให้การตั้งบ้านของแต่ละชาติพันธุ์อยู่กันเป็นกลุ่มๆ มีประชากร 1,350 คน ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ดังนี้ จีนยูนนาน ไทยใหญ่ มูเซอ และอาข่า

ด้านความเชื่อ ศาสนา ประกอบไปด้วยศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และลัทธิความเชื่อผีดั้งเดิม ชาติพันธุ์มูเซอและอาข่าจะนับถือศาสนาคริสต์และเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ แต่จะมีชาติพันธุ์จีนยูนนาน และไทยใหญ่ ที่นับถือพระพุทธศาสนาและศาสนาผีลัทธิดั้งเดิม โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยใหญ่และจีนยูนนาน มีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะประเพณีในทางพุทธศาสนาที่ได้กระทำกันมาแต่อดีตกาล และยังมีความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จีนยูนนาน และไทยใหญ่ที่มุ่งเน้นในการทำบุญ ถือเป็นการตอบแทนบุญคุณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับ และเป็นการบูชาคุณของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ก็จะมีพิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญและปฏิบัติกัน เช่น ไหว้พระจันทร์ เทศกาลตรุษจีน ส่วนสำหรับไทยใหญ่ ปอยเตียน ประเพณีออกพรรษา ยี่เป็งรำลึก (เทศกาลลอยกระทง) กินข้าวใหม่ ตลอดเทศกาลสำคัญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา อาสาบูชา มาฆบูชา วันวิสาขบูชาและสืบชะตา เป็นต้น

การประกอบอาชีพ ส่วนให้ชาวบ้านจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ปลูกเผือก ข้าวโพด ทานตะวัน ถูท้อ ข้าว ถิ่นจี่ ถั่วเขียวถั่วแดง อะโวคาโด และชิง อาชีพรองลงมาได้แก่ อาชีพรับจ้าง และค้าขาย

ลักษณะการอยู่อาศัย แต่ละหมู่บ้านจะอยู่แยกกันตามแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ถ้าหากไม่มีกิจกรรมการทำงานภายในชุมชน ชาวบ้านก็จะไม่ค่อยได้เจอกันมากนัก เพราะต้องเข้าไปทำไร่ ทำสวน แต่เช้า หรือทำงานตามหน้าที่ของแต่ละคน ทำให้กิจกรรมของชุมชนขาดความร่วมมือ อาจมีเป็นบางโอกาสที่ชาวบ้านได้เข้ามาร่วมกิจกรรมพิธีกรรมของชนที่ต่างชาติพันธุ์ แต่ก็ขาดความรู้ในพิธีกรรมบางอย่าง จึงทำให้ความสามัคคีภายในชุมชนจางหายลงไป อย่างไรก็ตาม ไร่มีบางกิจกรรมที่ชาวบ้านหมู่บ้านถ้ำจ้อบทำร่วมกันด้วยดี โดยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้ความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของคนภายในชุมชนเป็นอย่างดีและช่วยกันอนุรักษ์รักษาประเพณี วัฒนธรรมบางอย่างเอาไว้เพื่อให้ลูกหลานรุ่นหลังได้เรียนรู้และประพาศต่อไปในวันข้างหน้า

ปัญหาที่พบภายในชุมชนบ้านถ้ำจ้อบ

1.ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำจ้อบ จะทำงานของตนเองเป็นส่วนใหญ่ และไม่ค่อยสนใจกิจกรรมของส่วนรวม โดยมุ่งความสะดวกสบายในทางด้านวัตถุ จนบางครั้งต้องกู้หนี้ยืมสิน เพราะความต้องการความทันสมัยของเครื่องใช้ภายในบ้าน เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องซักผ้า กาน้ำร้อน เครื่องทำน้ำอุ่น โทรศัพท์มือถือ รถยนต์ เป็นต้น ด้วยอาชีพเกษตรกรรม เงินรายได้จากการขายพืชผลทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อความต้องการภายในครอบครัว จึงต้องออกไปทำงานในเมืองเชียงใหม่ เพื่อส่งเงินมาให้ทางบ้าน

2.ปัญหาด้านสังคม

ด้วยปัญหาทางด้านเศรษฐกิจส่งผลให้ไม่ค่อยมีความผูกพันกับชุมชนและคนในชุมชนมากนัก ความสัมพันธ์ในครอบครัว ระหว่างเครือญาติก็จางหาย ความช่วยเหลือยามเจ็บ ยามป่วย ความเอื้ออาทรกันอย่างในอดีตเริ่มสูญหายไป จะทำอะไรก็คิดเป็นทรัพย์สิน เงินทองเป็นค่าตอบแทนไปหมด ทำให้เกิดความอิจฉาริษยา เกิดความแตกแยกความสามัคคีกัน เด็กในชุมชนที่พ่อแม่ออกไปทำงานในเมือง จะปล่อยให้อยู่กับผู้สูงอายุ ทำให้โอกาสในการพบปะพูดคุยกันภายในครอบครัวน้อยลงไป กลุ่มเยาวชนก็รวมตัวกัน พวกกันเที่ยวเล่นในสถานที่บันเทิงที่อยู่ใกล้บ้าน ไม่สนใจกิจกรรมภายในชุมชน วันสำคัญในชุมชนก็พากันดื่มเหล้า ทะเลาะวิวาท สูบบุหรี่ ไม่ช่วยพ่อแม่ทำงานภายในบ้าน จัดกรยานยนต์เที่ยวเล่นเป็นกลุ่มๆ เวลาอยู่ที่บ้านก็เปิดเพลงเสียงดังไม่เกรงใจเพื่อนบ้านที่อยู่รอบๆ สนใจในเทคโนโลยีมากขึ้น มั่วสุมอบายมุข คือ การพนัน สุราสิ่งเสพติด และใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เมื่อชุมชนมีงานก็ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ไม่มีบทบาทให้ความช่วยเหลือ ปล่อยให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ทำ

3.ปัญหาด้านประเพณี

วัฒนธรรมประเพณีของชาติพันธุ์ลดบทบาทหน้าที่ลง และเริ่มจางหายไป เพราะเด็กและเยาวชน พ่อบ้านแม่บ้านไม่สนใจ ไม่เข้าใจในพิธีกรรม ขาดผู้สืบทอดประเพณี และวิถีชีวิตของคนในชุมชน ได้เปลี่ยนไปจึงทำให้ประเพณีต่างๆ ได้เลือนหายไปจากชุมชน

2. วิเคราะห์ความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

การวิเคราะห์เรื่องความสามารถทางการสื่อสารเบื้องต้น สามารถแบ่งได้ เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. กระบวนการแสวงหาความรู้
2. ทักษะในการสื่อสาร

1. กระบวนการแสวงหาความรู้

ความสามารถในการสื่อสารของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะต้องเริ่มจะต้องเริ่มจากการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับผู้รับสารก่อนทั้งในบริบทและสภาพปัญหาของชุมชน หากปราศจากความรู้ดังกล่าวนี้ แม้พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะมีทักษะในการสื่อสารอย่างไร แต่ก็อาจไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากสารที่ถ่ายทอดไป อาจไม่เป็นที่ต้องการของผู้รับสารได้ จากการศึกษาพบว่า กระบวนการแสวงหาความรู้ของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขานั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็นที่สำคัญ ได้แก่

- 1.1 การกำหนดวัตถุประสงค์
- 1.2 กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร
- 1.3 การเข้าใจบริบทชุมชน

1.1 การกำหนดวัตถุประสงค์

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขามีวัตถุประสงค์หลักในการสื่อสาร คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปลุกฝังคุณธรรม เสริมศีลธรรม และสามารถนำไปปรับใช้ในวิถีชีวิตประจำวันตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้รับสาร/ชาวบ้านสามารถแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตได้ ยกระดับสติปัญญาต่อตนเองและชุมชน อย่างไรก็ดี ในการสื่อสารแต่ละครั้งของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา อาจต้องมีการเน้นวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไปตามบริบท สถานการณ์ หรือผู้รับสาร ทั้งนี้ สามารถจำแนกการ

เน้นวัตถุประสงค์ที่แตกต่างได้ดังนี้

- 1.1.1 วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผู้รับสาร/เอาคน
- 1.1.2 วัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา
- 1.1.3 วัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน

1.1.1 วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผู้รับสาร/เอาคน

วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คน/เอาคน คือ การทำให้คนเข้าถึงธรรมะ ทำให้ธรรมะมีโอกาสแพร่กระจายไปยังกลุ่มคนต่างๆ ให้มาก ด้วยกลุ่มคนในชุมชนประกอบไปด้วยคนที่หลากหลายวัย หลากหลายความเชื่อ และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาต้องมีความเข้าใจในลักษณะของผู้รับสารในเบื้องต้น ว่ามีวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ดำเนินชีวิตอย่างไร และกลุ่มคนที่อยู่ในวัยเด็ก เยาวชน ที่ไม่มีความสนใจในเรื่องพระพุทธศาสนา ไม่เคยได้เข้าถึงหลักธรรมคำสอนจะสามารถยอมรับและนำเอาหลักธรรมไปปรับใช้ในวิถีการดำเนินชีวิตได้ โดยพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะต้องใช้ทักษะความสามารถในการสื่อสารอย่างหลากหลาย เช่น การเลือกใช้สื่อให้ตรงกับผู้รับสาร การเลือกเนื้อหาให้ตรงกับความต้องการของผู้รับสาร เป็นต้น การเลือกคน/เอาคน นั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง เพราะต้องเลือกคนให้เหมาะกับงาน โดยรู้ว่าจะต้องสื่อสารกับใครเรื่องอะไร และอย่างไรถึงจะได้รับความร่วมมือ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจึงต้องเข้าใจและรู้จักชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดีว่าใครเป็นอย่างไรในฐานะ “คนใน” ชุมชน ต้องรู้ว่าใครทำอะไรได้หรือไม่ได้ในการมอบหมายงานแต่ละเรื่อง

หากมองในมิติการสื่อสารพบว่าพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาใช้ความเข้าใจในบริบทชุมชน และเข้าใจข้อจำกัดในตัวบุคคล เพราะคนส่วนใหญ่ต้องออกไปทำมาหากิน เช่น ทำไร่ ทำสวน หรือรับจ้างนอกหมู่บ้าน เด็กและเยาวชนคิดเรียนหนังสือในโรงเรียนของไทยและโรงเรียนจีน เป็นต้น พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจึงต้องวิเคราะห์ผู้รับสาร (Receiver) ก่อนว่าใครเป็นอย่างไร ต่อจากนั้นก็พิจารณาว่าเนื้อหาที่จะถ่ายทอด (Message) เหมาะกับใคร หรือกับกลุ่มคนไหน ซึ่งเป็นความสามารถในการเลือกใช้สารให้เหมาะสมกับผู้รับสาร (message + receiver) นั้นหมายถึงพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ทำการวิเคราะห์ผู้รับสาร (audience analysis) ก่อนแล้วถึงจะพิจารณาว่าใครเหมาะสมกับงานอะไร ใครทำอะไรได้บ้าง ใครมีความเกี่ยวข้องในส่วนใด จึงจะสามารถเลือกเนื้อหาสารเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เหมาะสมกับผู้รับสาร

ความสามารถทางการสื่อสารของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในความเข้าใจผู้รับสารนั้น จะต้องเข้าใจในลักษณะและบริบทของชุมชนเป็นอย่างดี เพื่อที่จะเลือกได้ว่าต้องสื่อสารกับคนกลุ่มไหน เป็นกลุ่มหลัก และจะทำให้การสื่อสารเป็นประโยชน์กับกลุ่มผู้รับสารดังกล่าวนั้นได้อย่างไร

1.1.2 วัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นบทบาทหลักของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในการเข้าไปในชุมชน เป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังเพื่อประกาศถึงสิ่งที่พระสงฆ์ได้ศึกษา (ปริยัติ) ทดลองกระทำ (ปฏิบัติ) และการแสดงผล (ปฏิเวธ) พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาทุกรูปต้องมีความตั้งใจและแสดงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์อย่างที่ดีที่สุด ทั้งนี้ สามารถแบ่งวัตถุประสงค์เรื่องนี้ได้ 3 ข้อ ดังนี้

1) เพื่อให้ชาวบ้านสามารถนำหลักธรรมไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การนำศีล 5 ไปใช้ โดยเฉพาะข้อที่ 5 การละเว้นจากสุราและของมีนเมา ซึ่งโดยเริ่มจากวันงานประเพณี พิธีกรรม การละเว้นการดื่มสุรารายในอาศรม การเข้าร่วมกิจกรรมงดเหล้าเข้าพรรษา หรือแม้แต่การลด ละ เลิก ในวันธรรมสวนะหรือวันพระ เป็นต้น

“เหล้าในพิธีกรรมมันต้องมีต้องใช้ เป็นความเชื่อที่มีมานาน แต่เหล้าที่อยู่นอกจากงานพิธีกรรม ที่เอามาเลี้ยงฉลองกันลดลงบ้างได้ไหม บางคนกั๊วนี้ยืมสินมาเพื่อเอามาเลี้ยงแขก พอเสร็จงานก็ปวดหัวต้องหาเงินมาใช้หนี้ อีก เราจะเลือกกันแบบไหน เสร็จงานแล้วไม่มีหนี้ค่าเหล้า กับเสร็จงานแล้วมีแต่หนี้ก็เลือกเอา”

(สัมภาษณ์ พระปธาน สมาจาโร อาศรมบ้านปางก๊ว : 25 มิ.ย.2552)

2) เพื่อให้ชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์เข้าใจวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมในวันวิสาขบูชาของเขาวชนในหมู่บ้านถ้ำจ๊อบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เขาวชนมาร่วมกันจัดนิทรรศการวันวิสาขบูชา และใช้บอร์ดนิทรรศการที่ได้ร่วมกันจัดทำมาธิบายที่มาของความสำคัญในวันวิสาขบูชา”

(สัมภาษณ์ พระอนันท์ ขนติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ๊อบ: 3 ต.ค 2552)

- เข้าใจการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากขึ้น ซึ่งในกิจกรรมต่างๆ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เข้าร่วมในกิจกรรมกับชาวบ้าน การเข้าร่วมและมีส่วนร่วมกับชาวบ้านทำให้พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเข้าใจในพิธีกรรมต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น

“พระต้องเข้าร่วมในพิธีกรรมของชุมชนด้วย แล้วชาวบ้านก็จะมาขอให้เราไปทำพิธีกรรมทางสงฆ์ให้ เป็นการเปิดตัว หรือ แสดงให้เห็นว่าเราให้ความสำคัญกับชุมชน เมื่อนั้นชุมชนก็จะให้ความสำคัญกับเรา เช่น เข้าไปร่วมงานศพ หรือการชักชวนให้เด็กเขาวชนเข้ามาบรรพชา ศึกษาต่อ”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยสำลีสอ : 27 ส.ค. 2552)

3) เพื่อให้ชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์เข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนาในฐานะพุทธมามกะ การปฏิบัติตนตามพระพุทธศาสนา เช่น การใส่บาตร การไหว้พระสวดมนต์ ซึ่งชาวบ้านให้หมู่บ้านห้วยสำลีสอ ให้ความสำคัญในเรื่องนี้

“การตัดบาตร ว่าในการตัดบาตรมีข้อปฏิบัติอย่างไร เช่น เวลาใส่บาตรไม่ให้ช้อนกระทบบาตร ก็จะสอนถึงความตั้งใจ มีสมาธิ ถ้าไม่ตั้งใจจะไม่มีความสุขในการให้”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยสำลีสอ : 27 ส.ค. 2552)

- ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแต่ละครั้งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จะให้ชาวบ้านที่เข้ามาร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ได้ทำสมาธิ และได้ให้ความรู้ในเรื่องการของการชาวพุทธ ได้ให้ความหมายของสิ่งๆ ต่างในการประกอบพิธี เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าใจในเรื่องศาสนาให้มากขึ้น ตัวอย่างเช่น

“ก่อนจะทำพิธีกรรมทางศาสนา ก็จะให้ชาวบ้านนั่งอยู่อย่างสงบ เมื่อปราชญ์ในพิธีจุดธูปเทียน ก็จะอธิบายว่า เทียนสองเล่ม หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ได้แก่ พระธรรม และ พระวินัย หรือศีลและธรรมส่วนรูป 3 ดอก หมายถึง 1.พระปัญญาคุณ คือปัญญาที่แจ้งเห็นจริงด้วยพระองค์เองโดยไม่มีใครสอน 2.พระบริสุทธิคุณ คือความบริสุทธิ์หมดจดสิ้นจากโลก โทษ หลง 3. พระมหากรุณาธิคุณ มีเมตตาสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งตามความเป็นจริง”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำงีอบ: 3 ต.ค 2552)

1.1.3 วัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน

วัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน นอกจากจะเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาแล้ว ชุมชนที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาพบว่า มีสภาพความเป็นอยู่ ที่ค่อนข้างยากจน คือโอกาส อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและชุมชนเริ่มห่างเหินกัน เพราะแต่ละคนต้องออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชน และวัฒนธรรมประเพณีเริ่มจะสูญหาย ด้วยปัญหาเหล่านี้ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจึงได้มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหภายในชุมชน โดยผ่านวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยการให้วัฒนธรรมประเพณีทำหน้านี้ในการสร้างสุขแก่ชุมชน โดยจะผสมผสานหลักธรรมเข้าไปเพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจในหลักธรรมได้ชัดเจนขึ้น ตัวอย่างเช่น

“ออกเยี่ยมเยียนชาวบ้าน เป็นการสำรวจสภาพปัญหาให้ชุมชน เพื่อจะเตรียมทบทวนเนื้อหาธรรมะ จะได้เข้าไปอธิบายให้เหมาะสมกับชาวบ้านแต่ละชนเผ่า”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำง้อบ: 3 ต.ค. 2552)

1.2 กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร

การทำงานของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาต้องทำในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีกระบวนการในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้การทำงานในพื้นที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ จากการศึกษาทั้งการเข้าร่วมสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์พบว่า กระบวนการแสวงหาความรู้ นั้น ได้แก่

1. การศึกษาข้อมูลผ่านเอกสาร
2. การศึกษาข้อมูลผ่านการอบรม
3. การศึกษาจากในพื้นที่
4. การศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.2.1 การศึกษาข้อมูลผ่านเอกสาร สามารถแบ่งแหล่งข้อมูลทางเอกสารได้ 3 แหล่ง ได้แก่

- 1) เอกสารจากโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา
- 2) เอกสารหน่วยงานราชการ
- 3) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์

1) เอกสารจากโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

การศึกษาข้อมูลผ่านเอกสาร คือ ก่อนที่พระบัณฑิตอาสาจะเข้าไปในพื้นที่ที่จะมีการทบทวนเอกสารรายงานจาก โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาที่พระรุ่นพี่ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นไว้ เพื่อให้เห็นภาพของชุมชน เช่น ข้อมูลชุมชนวิถีชีวิต/ภาษา/ แกนนำกลุ่มต่างๆ กิจกรรม ปัญหาอุปสรรค การแก้ไขปัญหา ข้อเสนอแนะ สิ่งที่ต้องทำ ไม่ควรทำต่อและข้อควรระวัง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้พระที่จะเข้าไปอยู่ต่อได้มีแนวทางที่จะสานงาน รวมถึงได้มีการปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน และสามารถเชื่อมกับชุมชนได้ง่ายขึ้น

“พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาพระรุ่นพี่ได้ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หนุนเสริมซึ่งกันและกัน ทั้งเอกสารและแนวทางการทำงานกับชุมชน”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำง้อบ: 28 เม.ย. 2552)

2) เอกสารหน่วยงานราชการ

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาพระรุ่นพี่ที่ได้รวบรวมไว้ก่อนหน้านี้ บางข้อมูลมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น ข้อมูลประชากร ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งผู้ดำรงตำแหน่งหน่วยงานราชการในพื้นที่ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ต้องศึกษาจากที่ว่าการอำเภอ หรือหน่วยงานราชการในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบันที่สุด

“การศึกษาข้อมูลในเบื้องต้นที่มีอยู่ในเอกสารบางครั้งไม่ค่อยเป็นปัจจุบัน อย่างเช่น ผู้ใหญ่บ้านที่บันทึกไว้พอไปถึงพื้นที่จริงปรากฏว่าหมดวาระไปแล้ว หรือแม้แต่จำนวนประชากรบางครั้งมีการเพิ่มจำนวน เกิดใหม่บ้าง หรือตายไปแล้วบ้าง แต่ก็ยังดีที่เอกสารยังช่วยให้พอเห็นภาพพื้นที่การทำงาน ซึ่งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาทุกรูปศึกษาข้อมูลจากการอ่านเอกสารเหล่านี้เพื่อเป็นข้อมูลในเบื้องต้น”

(สัมภาษณ์พระปธาน สมาชิกโร อาศรมบ้านปางกิ้ว : 28 เม.ย. 2552)

3) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์

การหาข้อมูลเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์จากหนังสือ จะทำให้พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เข้าใจในวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การแต่งกาย ภาษา ความเชื่อ และประเพณี เมื่อเข้าไปในพื้นที่แล้วพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะได้เข้าใจกลุ่มชาติพันธุ์ได้มากขึ้น และสามารถปรับตัวได้ง่ายขึ้น

“การศึกษาข้อมูลพื้นที่ เมื่อรู้ว่าจะต้องไปทำงานกับชาติพันธุ์อะไรก็ต้องหาหนังสือที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมาอ่าน ทำความเข้าใจก่อน อย่างอาตมาต้องไปอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู ก็ต้องหาอ่านว่ากลุ่มชาติพันธุ์ลีซูมีความเชื่ออย่างไร ภาษาเป็นอย่างไร ถ้าเรารู้เบื้องต้นและทักทายเป็นภาษาของเขาเองก็เป็นการสร้างความประทับใจได้เหมือนกัน”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชูดิษฐ์โร อาศรมบ้านห้วยसानลิซอ : 28 เม.ย. 2552)

1.2.2 การศึกษาข้อมูลผ่านการอบรม

ทางโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้มีการจัดอบรมความรู้ แนวทางพัฒนาศักยภาพให้กับพระบัณฑิตอาสาด้วยการอบรมกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา/ศักยภาพของคนในชุมชน การใช้พุทธธรรมกับการแก้ไขปัญหาชุมชน และการพัฒนากิจกรรมจากฐานข้อมูลชุมชน โดยเชิญวิทยากรภายนอกให้มาถวายความรู้ และให้พระบัณฑิตพัฒนาชาวเขานำไปปฏิบัติ

“พอได้เข้าไปจำวัดในพื้นที่แล้ว ไม่รู้จะต้องเริ่มทำอะไรกับชุมชนดีเพราะว่าต้องทำตามพันธกิจที่ได้รับมอบหมาย แต่พอผ่านการอบรมแล้วก็เป็นแนวทางที่จะปฏิบัติตามพันธกิจต่อ เช่น การหาล่าม การเก็บข้อมูลชุมชนพื้นฐาน การวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน”
(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำง้อบ: 28 เม.ย. 2552)

1.2.3 การศึกษาจากในพื้นที่

การที่พระบัณฑิตอาสาเข้าไปพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน การจัดเวทีพูดคุยถึงวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน จะทำให้พระบัณฑิตอาสาเข้าใจคนในชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้ สามารถแบ่งการศึกษาจากในพื้นที่ได้ 2 ลักษณะ คือ

- 1) การประชุมพูดคุยกลุ่มย่อย แบบไม่เป็นทางการ
- 2) การประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน แบบเป็นทางการ

1) การประชุมพูดคุยกลุ่มย่อย แบบไม่เป็นทางการ

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จะใช้การประชุม/พูดคุยแลกเปลี่ยนกลุ่มย่อย ในแต่ละครั้งประมาณ 5-10 คน เป็นการประชุมที่ให้ชาวบ้านซึ่งมีความสนใจสมัครเข้าร่วมประชุม การจัดเวทีอย่างไม่เป็นทางการทำให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุม กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูล และประสบการณ์ ซึ่งชาวบ้านจะมีความรู้สึกว่ามีส่วนร่วมมากขึ้น

“การที่พระไปคุยกับชาวบ้าน เดินออกจากอาศรมไปตามบ้าน ช่วยให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เช่น บางทีคนเฒ่าคนแก่อยู่บ้านคนเดียว พระบัณฑิตอาสาไปกับเด็กที่เป็นล่ามไปพูดคุยด้วยแล้ว ก็จะยิ้มแย้มหัวเราะสนุกสนาน พอดตอนเช้าจากที่บางคนไม่เคยใส่บาตรก็จะมาใส่บาตร นอกจากความสัมพันธ์แล้วก็ยังได้เห็นสถานการณ์ของชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่ในเอกสารไม่ค่อยมีเรื่องเหล่านี้”

(สัมภาษณ์ พระปธาน สมาจาโร อาศรมบ้านปางกั่ว : 25 มิ.ย.2552)

- บางครั้งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาใช้เวลาในช่วงเย็นเพื่อออกเยี่ยมเยียนชาวบ้าน ถือเป็นการเข้าหาพบปะกับชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะว่าในช่วงเวลากลางวันชาวบ้านต่างออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน และการเข้าไปเยี่ยมเยียนนี้เป็นการพบปะ สอบถามสภาพความเป็นอยู่ และเป็นการเก็บข้อมูลสภาพรวมถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นของแต่ละครอบครัว อีกทั้งยังเป็นการสร้างความไว้วางใจ และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขากับชาวบ้านด้วย ตัวอย่างเช่น

“ออกไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านในตอนเย็น โดยจะให้เด็กเยาวชนไทยใหญ่ไปด้วย บางวันอาจจะมีเด็กไปด้วยกันหลายคน ไปเยี่ยมชาวบ้านที่เป็นไทยใหญ่บ้าง จีนบ้าง เพราะส่วนใหญ่ชาวจีน

จะไม่ค่อยอยู่เนื่องจากต้องไปทำงานนอกหมู่บ้านและบ้านก็อยู่ไกลจากอาศรม ไม่ค่อยมีเวลาไปทำบุญที่วัด พระเลยเป็นฝ่ายไปหาเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน จึงทำให้เกิดความไวในใจกันมากขึ้น”

(สัมภาษณ์พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ้อบ: 25 มิ.ย.2552)

- การประชุมแบบไม่เป็นทางการ การประชุมกลุ่มย่อยเล็กๆ เป็นการช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น กล้าแสดงออก และร่วมแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน บางครั้งกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสตรี กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ทำให้เกิดความเท่าเทียมกันภายในชุมชน ขอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น

“การที่ได้มีโอกาสจัดประชุมแลกเปลี่ยนพูดคุยกับชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นที่วัดหรือบ้านของชาวบ้าน ทำให้พระเห็นเหตุความเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ว่าการดำเนินวิถีชีวิตก็เหมือนคนพื้นราบเข้าไปทุกที วัฒนธรรมประเพณีก็เริ่มเลือนหายไป ซึ่งปัญหาเหล่านี้ที่มักจะมองไม่เห็น แต่เมื่อพระได้มีโอกาสพูดคุยก็เห็นสถานการณ์เหล่านี้และร่วมกันแก้ไขปัญหา”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยสำนาลีขอ : 25 มิ.ย.2552)

2) การประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน แบบเป็นทางการ

การประชุมประจำเดือนใน 3 พื้นที่ที่มีส่วนที่เหมือนกัน กล่าวคือ เป็นการประชุมเพื่อรับทราบถึงนโยบายของรัฐที่แจ้งมายังผู้ใหญ่บ้าน เพื่อประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนทราบ รวมไปถึงการพูดคุยถึงปัญหาภายในชุมชน ร่วมแก้ไขปัญหา และวางแผนงานการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ และเป็นช่องทางหนึ่งที่เปิดโอกาสให้หน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ได้มาประชาสัมพันธ์งานของตนเองได้ ซึ่งเป็นการประชุมอย่างเป็นทางการ และทุกคนในชุมชนสามารถเข้าร่วมประชุมได้

“เวลามีประชุมแต่ละเดือน ชาวบ้าน หน่วยงานราชการต่างๆในพื้นที่ก็จะมาเข้าร่วมส่วนมากจะประชุมเรื่องเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ของชาวบ้าน และจะได้ปรึกษากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหา”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ้อบ: 25 มิ.ย.2552)

1.2.4 การศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

เนื่องจากชุมชนบนพื้นที่สูงมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้าไปทำงาน ไม่ว่าจะเป็นสถานีนามัย โรงเรียน กรมป่าไม้ องค์การบริหารส่วนตำบล ตำรวจตระเวนชายแดน เป็นต้น ซึ่ง

หน่วยงานเหล่านี้จะเข้ามาทำงานในประเด็นที่หลากหลาย ทำให้ชาวบ้านเกิดความสับสนไม่ค่อยเข้าใจในบทบาทหรือเข้าใจในสิทธิของตนเอง ดังนั้นพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจึงต้องมีความรู้และข้อมูลเบื้องต้นที่จะอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจได้

“ในพื้นที่มีชุดป้องกันและปราบปรามมาตั้งปฏิบัติงานอยู่ แม้ว่าจะมีหน่วยงานมวลชนสัมพันธ์เข้ามาให้ความรู้ แต่ชาวบ้านก็ยังไม่เข้าใจเพราะที่ผ่านมามีกรณีการตัดไม้แล้วชาวบ้านโดนจับ ชาวบ้านก็ไม่เข้าใจว่าทำไมถึงโดนจับเพราะคิดว่าหน่วยงานที่มานั้นจะทำแต่เรื่องยาเสพติดเท่านั้น พระก็จะเป็นผู้ให้ข้อมูล ประสานงานและสร้างความเข้าใจร่วมกัน”

(สัมภาษณ์พระประธาน สมาจารโ อาศรมบ้านปางกั่ว : 25 มิ.ย.2552)

- พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาบางครั้งได้แสดงบทบาทในการเป็นนักสังคมสงเคราะห์ให้ความช่วยเหลือให้หลายๆ ด้านแก่ชาวบ้านในชุมชน เช่น ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น เป็นการทำให้ชาวบ้านยอมรับ และสามารถเป็นที่พึ่งพิงให้แก่ชาวบ้านได้ เมื่อมีปัญหาต่างๆ ชาวบ้านจะนึกถึงพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ทั้งเรื่องทางโลกและทางธรรม ตัวอย่างเช่น

“สถานือนามย์อยู่ไกลจากชุมชน เวลาชาวบ้านไม่สบายก็จะมาขอยาที่พระ ซึ่งพระก็จำเป็นต้องศึกษาว่ายาอะไรรักษาโรคอะไร เช่น ยาแก้ชักเสบ ต้องกินอย่างไร รักษาอะไรบ้าง ไม่ใช่มีใครป่วยเป็นอะไรก็จะมาขอแต่ยาพารา พระก็ต้องรู้เรื่องยาด้วย กินยาและก็ต้องหายหรือบรรเทาอาการได้”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุติบุรโ อาศรมบ้านห้วยสำลันลือชอ : 25 มิ.ย.2552)

- พระบัณฑิตอาสาพัฒนาพัฒนาชาวเขา นอกจากจะเข้าไปในพื้นที่ ร่วมมือ ประสานข้อมูลต่างๆ กับหน่วยงานในพื้นที่ ก็ยังต้องนำข้อมูลเหล่านั้นมาประสาน หรือแปลงสาร เพื่ออธิบายให้ความรู้แก่ชาวบ้าน เมื่อยามที่ชาวบ้านมีปัญหาต่างๆ ถือว่าพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เป็นผู้เชื่อมประสาน ทั้งคน และหน่วยงานในพื้นที่ ตัวอย่างเช่น

“ในพื้นที่มีคนแก่บางคนไม่มีบัตรประชาชน เวลาที่ทางอบต.ประกาศให้ไปรับเบี้ยผู้สูงอายุ คนที่ไม่มีบัตรก็ไม่สามารถไปรับได้ ก็จะมาถามพระว่าทำไมตนถึงไม่ได้รับเบี้ย พระก็ต้องไปหาข้อมูลที่อบต. มาตอบคำถามให้ หรือเด็กบางคนทีพ่อแม่ไม่มีบัตรก็ไม่ได้รับสิทธิเรียนหนังสือก็จะไปบอกกับโรงเรียน ให้โรงเรียนรับเด็ก เด็กจะได้มีโอกาสเข้าเรียนหนังสือด้วย”

(สัมภาษณ์ พระอนานท์ ขนดิสุมปบุ โน อาศรมบ้านถ้ำจ้อบ: 25 มิ.ย.2552)

1.3 ความเข้าใจบริบทชุมชน

ความเข้าใจในบริบทหรือสถานการณ์ของชุมชน เป็นส่วนหนึ่งในความสามารถทางการสื่อสารของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เนื่องจากการแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาจะสอดคล้องกับบริบทของชุมชนเพียงใด พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาก็จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในสภาพปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดีเสียก่อน เพื่อจะได้นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน สามารถปรับทั้งเนื้อหาและรูปแบบวิธีการในการถ่ายทอดเนื้อหาเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่มีความหลากหลายทั้งช่วงอายุ และกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งที่เป็นเด็ก เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้าน และคนเฒ่าคนแก่ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายดังกล่าวนี้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร และเกิดความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน

สำหรับการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จากการศึกษาพบว่า พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาทั้ง 3 พื้นที่ มีการดำเนินการตามลำดับขั้นตอนในลักษณะเดียวกัน โดยจะเริ่มจากการจัดเวทีระดับหมู่บ้าน/เวทีการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้ช่วยกันแสดงความคิดเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนว่ามีอะไรบ้าง และวางแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันภายในชุมชน เพื่อให้เห็นปัญหาในภาพกว้าง และเพื่อหาผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key information) ในการเก็บข้อมูลเชิงลึก

จากนั้นพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาก็จะได้มีการติดตามจัดการประชุมเวทีกลุ่มย่อยต่างๆ แบบไม่เป็นทางการ เช่น เวทีสัมมนาเฉพาะลึกกับปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้สูงอายุ เพื่อหาแนวทางในการรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้นในชุมชน เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ด้วยเวทีกลุ่มย่อยดังกล่าวนี้ จะทำให้เกิดการขยายวงการเรียนรู้ และการตื่นตัว ทั้งสำหรับพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและกลุ่มชาวบ้าน ไม่ว่าจะแกนนำชุมชน หรือแกนนำเยาวชนเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน

ทั้งนี้ ประเด็นปัญหาของชุมชนที่พระบัณฑิตอาสาทั้ง 3 พื้นที่พบนั้น สามารถสรุปออกมาได้เป็น 2 ประเด็น คือ ปัญหาทางธรรมและปัญหาทางโลก ดังนี้

1) ปัญหาทางธรรม ได้แก่

- ปัญหาความไม่เข้าใจในการปฏิบัติตนตามหลักชาวพุทธ

ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เข้าใจแนวทางในการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ และไม่เข้าใจในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จึงทำให้บางครั้งชาวบ้านปฏิบัติกับพระสงฆ์เหมือนเป็นบุคคลธรรมดา เช่น

“บางที่ไปออกไปเยี่ยมชุมชนในตอนเย็นๆ พอเดินผ่านบ้านชาวบ้าน เขาก็เรียกพระมาฉันอาหารมือเย็นด้วยกัน”

- บางครั้งชาวบ้านยังไม่เข้าใจในการปฏิบัติตนในฐานะชาวพุทธ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ก็จะต้องคอยกระตุ้นและตักเตือนในเรื่องการปฏิบัติตนอยู่เสมอ เช่น

“บางครั้ง ก็ใส่รองเท้าเวลาใส่บาตร พระจะต้องคอยบอกคอยสอนเสมอ”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยसानลีซอ : 28 เม.ย. 2552)

- ปัญหาการดื่มสุรา

เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในทั้ง 3 พื้นที่ ถือว่าเป็นปัญหาหลัก โดยส่วนมากพบในกลุ่มพ่อบ้านและเขาวชน เมื่อถึงช่วงงานพิธีกรรมคนในชุมชนจะซื้อเหล้ามาดื่มสังสรรค์เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท นอกจากนี้ยังเป็นหนี้เป็นสินเพราะค่าสุรา

“เวลามีงานบุญต่างๆ ก็จะกินเหล้าเมา ทะเลาะกันเป็นเรื่องเป็นราว จากที่ว่าจะได้บุญไม่ได้บุญ ได้บาป ได้ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจมาแทน”

(สัมภาษณ์พระปธาน สมาจาโร อาศรมบ้านปางกั่ว : 14 ก.ย. 2552)

- เวลาในหมู่บ้านมีการประกอบพิธีกรรม ก็จะเสียเงินในการซื้อสุราเพื่อไว้เลี้ยงต้อนรับญาติพี่น้อง หรือแขกเหรื่อที่มาร่วมงาน ทำให้บางครั้งชาวบ้านเกิดปัญหาหนี้สินตามมา เช่น

“ในพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน จะมีการดื่มกินแทบจะทุกเพศทุกวัย ยกเว้นเด็ก ทำให้ต้องเสียเงินและเหล้ามากขึ้น”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยसानลีซอ : 28 เม.ย. 2552)

2) ปัญหาทางโลก

- ปัญหาแบ่งแยกกลุ่มชาติพันธุ์/ขาดความสามัคคีในชุมชน

ปัญหาความแตกแยกสามัคคี เกิดจากการที่แต่ละคนต้องออกไปทำมาหากิน ทั้งในสวนหรือในเมือง ทำให้ความใกล้ชิดสนิทสนม หรือความสัมพันธ์ในครอบครัวห่างเหินจากกัน ส่วนมากผู้สูงอายุจะอยู่บ้านเพียงลำพัง

“คนในชุมชนไปทำงานในเมืองบ้าง เมืองนอกบ้าง ต่างคนต่างไป ไม่ค่อยมีใครอยู่ ก็กลายเป็นต่างคนต่างอยู่ไป”

(สัมภาษณ์พระปธาน สมาจาโร อาศรมบ้านปางกิ้ว : 14 ก.ย. 2552)

- ด้วยวิถีชีวิตของแต่ละคนที่ต้องตื่นขึ้นออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เพื่อหาเงินมาจับจ่ายใช้สอย และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี กับชุมชน ทำให้ขาดความสามัคคี และความร่วมมือกันภายในชุมชนอย่างในอดีต เช่น

“คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจวัดและพิธีกรรมอย่างแต่ก่อน ทั้งในเรื่องส่วนตัวและส่วนรวม ชุมชนขาดความสามัคคีเพราะทะเลาะวิวาทกันบ่อย”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยสำนาลีชอ 28 เม.ย. 2552)

- หมู่บ้านถ้ำง้อบ เป็นหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคนที่มีมาจากหลายชาติพันธุ์ ทำให้วิถีการดำเนินชีวิต ความคิดและวัฒนธรรมแตกต่างกัน จึงทำให้ต่างคนต่างอยู่ คบหากันเฉพาะชาติพันธุ์เดียวกัน แต่เมื่อพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเข้าไปจำพรรษาอยู่ ก็ทำให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันว่าชาติพันธุ์ไม่สำคัญเท่าความสามัคคีที่มีภายในชุมชน และสร้างสุขให้ชุมชนร่วมกัน ตัวอย่างเช่น

“ในบ้านถ้ำง้อบกลุ่มชาติพันธุ์ไทยใหญ่ กับ จีนยูนนาน ที่มีวิถีคิดต่างกัน การดำเนินชีวิตต่างกัน ต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยมาทำงานร่วมกัน ถ้าบ้านนู้นมาบ้านนี้ก็ไม่ว่า จึงไม่ค่อยได้มาร่วมงาน”

(สัมภาษณ์ พระอนนท ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำง้อบ: 25 มิ.ย.2552)

- ปัญหาเด็กเยาวชนขาดโอกาสในการพัฒนา

เด็กและเยาวชนทั้ง 3 ชุมชน ขาดพื้นที่ในการแสดงศักยภาพ บางครอบครัวต้องอยู่กับตายายตามลำพัง บางครอบครัวต้องออกไปช่วยพ่อแม่ทำงาน วัยรุ่นบางพื้นที่จับกลุ่มซิมอเตอร์ไซด์เที่ยวเตร่ คี๋มสุรา สูบบุหรี่ ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ เช่น

“เด็กบ้านปางอานวยไกลนี้เอง ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ เนื่องจากเด็กกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้บางคนก็อพยพเข้ามา ตื่นเช้าก็ต้องออกไปทำงาน บางครั้งก็ตกสำรวจเพราะไม่มีบัตรประจำตัวก็มี”

(สัมภาษณ์พระปธาน สมาจาโร อาศรมบ้านปางกิ้ว : 14 ก.ย. 2552)

- กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน ออกไปทำงานนอกบ้าน ก็จะทิ้งให้ลูกหลานอยู่กับบ้าน เด็กส่วนใหญ่จึงติดโทรทัศน์ เพราะไม่ได้ไปไหน จนไม่ค่อยมีความรับผิดชอบในการทำงาน จึงทำให้ผู้ใหญ่ หรือผู้สูงอายุ ไม่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนร่วมงานหรือร่วมกิจกรรมภายในชุมชน มองว่าเด็กและเยาวชนไม่มีศักยภาพในการทำงาน เช่น

“เด็กเยาวชนในหมู่บ้านชอบดูทีวีไม่ยอมออกไปไหน ไม่สนใจจะช่วยเหลืออะไร ไม่ก็ติดโทรศัพท์มือถือ ดูโทรศัพท์ทั้งวัน มีเรื่องแต่ต้องใช้เงิน ฟุ่มเฟือย”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินุชโร อาศรมบ้านห้วยสำลีสอ 28 เม.ย. 2552)

- หรืออย่าง หมู่บ้านถ้ำจ๊อบ ที่เด็กและเยาวชนไม่สนใจในกิจกรรมของชุมชนเพราะไม่มีใครเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น

“เยาวชนภายในชุมชนรวมตัวกันซ้อมเตอร์ไซด์เที่ยวเล่นไม่สนใจกิจกรรมภายในชุมชน พอถึงวันสำคัญก็พากันดื่มสุรา เอาแต่ใจรักสนุกไปวันๆ”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนติสมปบุ โน อาศรมบ้านถ้ำจ๊อบ: 25 มิ.ย.2552)

- ปัญหาขาดความเข้าใจในประเพณี/วัฒนธรรม

ด้วยความเจริญที่เข้ามาในชุมชน การเข้ามาของชุมชนเมือง และกระแสทุนนิยมเข้าไปสู่ชุมชนต่างๆ ทั้ง 3 พื้นที่ ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมจางหายไป เพราะขาดผู้สืบทอดประเพณี เด็กเยาวชนมองว่าเป็นเรื่องเขย ล้าหลัง และน่าอาย ไม่ทัดเทียมเท่าคนในเมือง จึงทำให้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ พยายามทำตามสังคมในเมือง ทั้งวัตถุ ค่านิยม ฐานะ หน้าตาสังคม เป็นต้น

“พระเคยถามเด็กว่ารู้ไหมว่าทำไมเราต้องทำพิธีกรรมเข้าลุยไฟ ทำไมต้องลุยไฟเท่านั้น เด็กก็ไม่รู้ บอกว่าคนแก่ไม่ได้สอนไว้ เห็นเขาทำก็เลยมาดู”

(สัมภาษณ์พระปราน สมจาโร อาศรมบ้านปางกิว : 14 ก.ย. 2552)

- คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับประเพณีของตนเท่าที่ควร ส่วนมากก็ทำเป็นพิธี ให้ญาติพี่น้องเห็นหน้าแต่ไม่ได้มีส่วนร่วมและเข้าใจในความหมายของประเพณี จึงทำให้คนที่เข้าไปประเพณีเหลือเพียงไม่กี่คน ตัวอย่างเช่น

“ในอดีตประเพณีก็แห้วะ ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนจะต้องกลับมาร่วมประเพณี แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมีใครกลับมาร่วมประเพณีเท่าไร ส่วนคนที่อยู่ก็ไม่ได้สนใจช่วยงานได้แต่นั่งดื่มสุรา”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินุชโร อาศรมบ้านห้วยสำลีสอ 28 เม.ย. 2552)

- ประเพณีบางอย่างสูญหายไปตามกาลเวลาเพราะไม่มีผู้สืบทอด ประเพณีเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น

“ประเพณีได้ลบลบบาทหลงบางประเพณีจางหายไปจากชาติพันธุ์แล้ว เพราะความไม่เข้าใจในพิธีกรรม ขาดความต่อเนื่อง และวิถีชีวิตเปลี่ยนไปคนมุ่งเน้นแต่ความสุขสบายความอยู่รอดของครอบครัวตัวเองทำให้ประเพณีได้ถูกลืม มีแต่คนแก่เท่านั้นที่นำอดีตมาเล่าสู่กันฟัง”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจอบ: 25 มิ.ย.2552)

หลังจากที่ได้วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักธรรม ซึ่งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาคิดว่าหากนำเนื้อหาเหล่านี้มีผสมผสาน/สอดคล้องกับหลักธรรม น่าจะทำให้ชาวบ้านเข้าใจในหลักธรรมและสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและแกนนำชุมชน ได้เสนอแนะว่าจะทดลองใช้สื่อพื้นบ้าน/ประเพณี เพราะการนำสื่อพื้นบ้านมาแก้ไขปัญหามุมชน เพราะสื่อพื้นบ้านเป็นเรื่องใกล้ตัว และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบันทำให้ชาวบ้านเห็นถึงความแตกต่างได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้ชาวบ้านอยากที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไรในอนาคต (ชุมชนในฝัน) เพื่อให้เข้าใจและเห็นภาพต่อเนื่องทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจในคุณค่าของสื่อพื้นบ้านมากขึ้น

ผลที่เกิดขึ้น การที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจัดกระบวนการประชุมดังกล่าว ถือเป็นการใช้ “การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ” (Shared meaning) ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับปราชญ์ชาวบ้าน แกนนำชุมชน แกนนำเด็กและเยาวชน การกระตุ้นให้เกิดสำนึกต่อชุมชน และสร้างเสริมความมั่นใจประเพณีวัฒนธรรม เกิดการเรียนรู้โดยการใช้การสื่อสารแบบแนวราบ (Horizontal communication) การสื่อสารรูปแบบนี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์และเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของชุมชน รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมากกว่าที่จะเป็นการสื่อสารจากบนลงล่าง (Top-down Communication) ที่เป็นการสื่อสารแบบสั่งการ ด้วยวิธีการสื่อสารแบบแนวราบนี้ ทำให้เกิดกระบวนการ “การมีส่วนร่วม” (Participatory Communication) ในชุมชน ทำให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมในกิจกรรมหรือพื้นประเพณี เกิดความหวงแหน และความเป็นเจ้าของในวัฒนธรรม ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ถือเป็นการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นภายในชุมชน กระตุ้นและสร้างจิตสำนึกให้แก่ชุมชนในการรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม และ

เสริมสร้างความมั่นใจให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ว่าไม่ใช่เป็นเรื่องน่าอาย และสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง

2. ทักษะในการสื่อสาร

ทักษะในการสื่อสารของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การสื่อสารในชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ จากการศึกษา พบว่าทักษะในการสื่อสารของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

2.1 ทักษะการสื่อสาร

2.2 ทักษะการเลือกใช้สื่อ

2.1 ทักษะการสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่า ทักษะการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนานั้น จะมีทักษะที่สำคัญ 3 ประเด็นด้วยกัน ดังจะได้อธิบายถึงรายละเอียด ดังนี้

2.1.1 การเลือกสาร (Message selection)

2.2.2 การออกแบบสาร (Message design)

2.2.3 การถ่ายทอดสาร

2.1.1 การเลือกสาร (Message selection)

ในการนำเสนอเนื้อหาสาร พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เลือกเนื้อหาให้มีความสอดคล้องกับกลุ่มผู้รับสาร ซึ่งเนื้อหาหลักคำสอน ได้จากการเข้าร่วมการดำเนินงานและสังเกตจากกิจกรรมที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้นำกิจกรรมเข้าสอดแทรกจากการปฏิบัติจริงในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจะมีเนื้อหาหลักคำสอนทั้งในทางธรรมและทางโลก เนื้อหาในทางธรรมนั้น ได้แก่ สีล 5 อธิบาย 4 และความพอเพียง ส่วนเนื้อหาทางโลก ได้แก่ ทักษะการใช้ชีวิต ดังนี้

เนื้อหาทางธรรม

- การใช้หลัก “อริยสัจ 4” คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

ทุกข์ คือ การที่เรารู้ว่าบ้านหลังไหนมีปัญหาอะไร สถานการณ์เป็นอย่างไร จากที่ผ่านมาก็ทำให้เห็นว่าปัญหาการช่วยเหลือเกื้อกูลกันน้อยลง ต่างคนต่างอยู่

สมุทัย คือ สาเหตุของปัญหา เราก็ได้รู้ว่าส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ประเพณีวัฒนธรรมของเราเริ่มหายไป ไม่ได้ทำหน้าที่เดิม เช่น การยกน้ำชาในวันปีใหม่ ทำให้เด็กเยาวชนและคนเฒ่าคนแก่ห่างเหินกัน

นิโรธ คือ การที่เราต้องการให้ชุมชนของเราอยู่ดีมีสุข มีการช่วยเหลือกันเหมือนอย่างในอดีตที่ผ่านมา

มรรค คือ หนทางดับทุกข์ ในที่นี้เราได้รื้อฟื้นประเพณีขึ้นมา เพื่อใช้แก้ไขปัญหภายในชุมชน

- การใช้หลักศีล 5

ในด้านอารมณ์และจิตใจ เข้าไปปรับใช้ขัดเกลาจิตใจ ช่วยให้มีมีการลดละเลิกเหล้าในวันประเพณีจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน เช่น การงดการดื่มสุราในงานพิธีกรรม การลดเหล้าในพื้นที่บริเวณ การงดจำหน่ายสุราในวันพระ เป็นต้น

“ครอบครัวนายกระดุก แซ่ย่าง บ้านห้วยสำลีสอ ก่อนหน้าที่จะมีกิจกรรมนี้ นาย กระดุก แซ่ย่าง ดิคนสุรามาก กลายเป็นคนก้าวร้าว ทำร้ายร่างกายคนในครอบครัว ทำให้ครอบครัวแตกแยก ลูกชายเป็นเด็กมีปัญหา ชอบลักขโมยของในหมู่บ้าน แต่พอหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมนายกระดุก แซ่ย่าง ก็ลดการดื่มสุรา ครอบครัวเขาก็กลับมามีความสุข”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินุโร อาศรมบ้านห้วยสำลีสอ : 4 ส.ค. 2552)

- การรู้จักพอเพียง การประหยัดคอดออม

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้สอนให้ชาวบ้านในชุมชนรู้จักใช้สอยในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และครอบครัว และเน้นถือกระบวนกรการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน (ศีล 5) โดยหลักการประหยัดมัธยัสถ์ ให้รู้จักคุณค่าแท้ คุณค่าเทียมของการใช้สอยวัตถุ เพื่อให้เกิดประโยชน์ โดยการสอนหลักธรรมในส่วนนี้ ส่วนมากตัวของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะใช้เรื่องกระจายเสียงที่มีอยู่ภายในอาศรมฯ เป็นเรื่องกระจายออกไป ให้ชาวบ้านได้รับรู้

หลักธรรมในการทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง พระบัณฑิตอาสาจะใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่ใช้สอน เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่ง่ายต่อการประพฤติปฏิบัติของชาวบ้าน หลักธรรมดังกล่าวนี้ มีใจความสำคัญมุ่งเน้นให้คนทั้งหลายทำคุณงามความดีให้เกิดกับตนเอง มุ่งพัฒนาความเป็นอยู่โดยเริ่มจากตนเอง ทั้งนี้จะเห็นว่าหลักธรรม

ดังกล่าวก็คือหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ นั่นเอง จึงถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตของบุคคลในชุมชน

“ได้ร่วมกับชาวบ้าน ช่วยกันวิเคราะห์สถานการณ์ในชุมชน เรื่องของการเปลี่ยนแปลงพบว่า ในอดีตการหาอาหารและยาสมุนไพรจากป่าและสมุนไพรรักษาโรค แต่ปัจจุบันทั้งหมดต้องใช้เงิน จึงร่วมกับชาวบ้านทำกิจกรรมผักสวนครัวหลังบ้าน และรวบรวมข้อมูลสมุนไพร เพื่อลดค่าใช้จ่ายบางส่วน”

(สัมภาษณ์พระอานนท์ ขนติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ๊อบ: 27 ธ.ค.2552)

เนื้อหาทางโลก

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้อบรมสั่งสอนทักษะในการใช้ชีวิต ร่วมกันในสังคม ซึ่งเป็นที่ควรปฏิบัติ เช่น การทำงานร่วมกัน การเป็นผู้นำผู้ตาม การเข้าสังคม/ มารยาท การเสียสละเพื่อส่วนรวม โดยผ่านกิจกรรมจริงๆ เพื่อเป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม สามารถสรุปเนื้อหาหลักธรรมในทางโลกที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขานำมาใช้ได้ดังนี้

- ทักษะชีวิต พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้สอนเรื่องทักษะชีวิตให้แก่ชาวบ้านในชุมชน โดยวิธีการร่วมทำกิจกรรมตั้งแต่แรก เช่น ให้ชาวบ้านได้เข้ามาร่วมคิด วิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน รู้คิด แก้ไขปัญหา วางแผน ตัดสินใจ ร่วมมือปฏิบัติ และร่วมกันรับผลประโยชน์ เพื่อสร้างสุขให้แก่ชุมชนของตนเอง ตามแนวทาง “สิทธิวัฒนธรรม” โดยชุมชน เพื่อชุมชน และเป็นของชุมชน ถือเป็นเรียนทักษะชีวิตให้คนในชุมชน ความสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาที่ต้องเผชิญในชีวิตประจำวัน เพื่อให้อยู่รอดปลอดภัย และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

- คิดถึงผู้อื่นมากกว่าตนเอง เอาใจเขามาใส่ใจเรา รู้จักเสียสละเวลาส่วนตัว ในการทำงานร่วมกับชุมชน ตัวอย่างเช่น แคนนำเด็กและเยาวชนลงไปศึกษาและเก็บข้อมูลประเพณีในชุมชนกับปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้บทบาทของเยาวชนเป็นที่ยอมรับมากขึ้น และผู้สูงอายุ ก็ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องประเพณี เยาวชนกับผู้สูงอายุมีโอกาสพบปะกันมากขึ้น ก็จะทำให้เด็กเยาวชนมีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโส ตอบแทนผู้มีพระคุณ

“หลังจากที่แคนนำไปเก็บข้อมูลในชุมชน นำไปทำหนังสือเล่มเล็ก และนำไปเป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านปางก๊ว ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและผู้สูงอายุก็มีมากขึ้น เกิดกิจกรรมเยี่ยมเยียนบ้านผู้สูงอายุและผู้ป่วยขึ้นในชุมชน”

(สัมภาษณ์ พระปธาน สมภาจโร อาศรมบ้านปางก๊ว : 14 ก.พ. 2553)

- ไม่พึ่งพิงหวังวัตถุเพียงอย่างเดียว จากเดิมที่ทุกคนหวังแต่จะกลับบ้านคูที่วี ฟังเพลง หรือมุ่งหาแต่เงินทอง เพื่อมาปรนเปรอความสุขสบายของตนเองและครอบครัว หลังจากที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เข้าไปจัดกิจกรรมแล้ว ชาวบ้านผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันในชุมชนทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความสุขกับการได้เสียสละทำงานเพื่อส่วนรวม

“ ก่อนหน้านี้เด็กและเยาวชนที่นี่ไม่ค่อยสนใจคนในชุมชนหรือกิจกรรมต่างๆ นอกจากดูโทรทัศน์คุยโทรศัพท์ หรือขี่รถมอเตอร์ไซด์ไปเป็นกลุ่มๆ เที่ยวเตร่ไปวันๆ แต่หลังจากที่ผ่านการอบรมและกิจกรรมจากพระแล้วเด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการคิดกิจกรรม และทำงานเพื่อชุมชนมากขึ้น เช่น การออกไปเยี่ยมชุมชนต่างๆ ที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง รวมตัวกันเก็บขยะในชุมชนทุกๆ วันอาทิตย์ และหันมาสวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ ทุกวันพระ และยังได้ชักชวนพ่อแม่มาด้วย ซึ่งพระเห็นว่าเด็กและเยาวชน เมื่อผ่านกิจกรรมทำให้เด็กและเยาวชนมีพัฒนาที่ดีขึ้น ทำงานร่วมกับชุมชน และยังเป็นที่ยอมรับของผู้ใหญ่ในชุมชนอีกด้วย”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ้อบ: 8 ส.ค. 2552)

การเลือกเนื้อหาสารดังกล่าว พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เลือกเนื้อหาให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ความรู้ และบริบทที่แตกต่างกันของผู้รับสาร

2.2.2 การออกแบบเนื้อหาสาร (Message design)

จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้นำเสนอ มีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะ ได้แก่

- 1) เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับผู้รับสาร
- 2) เนื้อหาที่มีลักษณะที่ทันสมัย

1) เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับผู้รับสาร

ในการเลือกเนื้อหานั้น พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ คำนึงถึงบริบทของผู้รับสารว่าจะนำเสนอเนื้อหาในทางธรรมหรือทางโลก ซึ่งความหลากหลายของกลุ่มผู้รับสารทำให้พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาต้องวิเคราะห์ว่าจะสื่อสารกับใคร เพื่ออะไร และด้วยเนื้อหาลักษณะอย่างไร ตัวอย่างกลุ่มผู้รับสาร ได้แก่ เด็กเยาวชน พ่อบ้านแม่บ้าน ผู้สูงอายุ เป็นต้น

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาใช้กลยุทธ์การสื่อสารให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ในฐานะที่เป็นสื่อบุคคลเป็นผู้ส่งข้อมูล ความรู้ ข่าวสารเรื่องต่างๆ ไปสู่ชาวบ้านในชุมชน โดยคำนึงถึงผู้รับสารว่าเป็นชาวบ้านในกลุ่มไหน และทำหน้าที่แปลงเนื้อหาสาร

ให้แต่ละกลุ่มได้เข้าใจ ทั้งนี้ สามารถแบ่งกลุ่มของผู้รับสารออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน และกลุ่มผู้สูงอายุ โดยแต่ละกลุ่มนั้น พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา มีการออกแบบเนื้อหาให้สอดคล้องดังนี้

กลุ่มเด็กและเยาวชน

เป็นกลุ่มที่มีความเข้าใจในภาษาไทยได้ในระดับดี เนื่องจากได้เข้าศึกษาในโรงเรียนแต่มีสมาธิสั้น ต้องมีการกระตุ้นตลอดเวลา เช่น เล่นเกมส์ เล่าเรื่องตลก วาดรูประบายสี เป็นต้น และใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียน ดังนั้น รูปแบบการถ่ายทอด สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การถ่ายทอดในห้องเรียน และนอกห้องเรียน

การถ่ายทอดในห้องเรียน

เนื้อหา เป็นเนื้อหาที่มีอยู่ในหนังสือแบบเรียนเพื่อให้มีความรู้และการวัดผล ประเมินผล เช่น วิชาพระพุทธศาสนา สอนประวัติพระพุทธเจ้า วันสำคัญทางศาสนา ส่วนรูปแบบในการถ่ายทอดเนื้อหานี้ จะมีรูปแบบที่หลากหลาย ที่สำคัญได้แก่ การใช้สื่อโปสเตอร์สำเร็จรูปเรื่องวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดนิทรรศการในชั้นเรียน และการใช้วิทัศน์ การฉายการ์ตูนพุทธประวัติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการทำให้เด็กและเยาวชนเห็นเป็นแบบอย่าง เช่น เวลาสวดมนต์ไหว้พระในห้องเรียน หรือบริเวณสนามหน้าเสาธง เป็นต้น

การถ่ายทอดนอกห้องเรียน

เนื้อหา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในชุมชนที่เด็กและเยาวชนร่วมกันคิดวิเคราะห์และร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ก็จะสอดแทรกหลักธรรมเข้าไว้ด้วย ซึ่งทำให้เข้าใจง่ายขึ้น ตัวอย่างเช่น ในกิจกรรมเดินเยี่ยมชุมชน ที่ให้เด็กและเยาวชนร่วมกันวาดแผนที่ชุมชน โดยใส่รายละเอียดลงไปในพื้นที่ว่าบ้านไหนมีคนเฒ่าคนแก่ บ้านไหนมีคนแก่อยู่บ้านตามลำพัง บ้านไหนมีคนเจ็บไข้ได้ป่วย จากนั้นก็จะให้เด็กและเยาวชนร่วมกันคิดว่าทำอะไร โดยที่พระบัณฑิตอาสาจะคอยสอดแทรกธรรมเรื่องการช่วยเหลือผู้อื่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ความเกื้อกูลกัน เรื่องความกตัญญูกตเวทิตะ เป็นต้น ทำให้เกิดกิจกรรมที่มาจากความคิดของเด็กและเยาวชนเองหลายอย่าง เช่น การไปเยี่ยมพุดคุยกับคนเฒ่าคนแก่ หรือเอาขนมไปเยี่ยมคนที่เจ็บป่วย เป็นต้น

กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน

จากการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปแล้วกลุ่มพ่อบ้านแม่บ้านบางส่วนสามารถฟังภาษาไทยได้บ้าง แต่ไม่ค่อยมีเวลาที่จะเข้ามาปฏิบัติศาสนกิจที่อาสาสมัครพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเนื่องจากต้องออกไปทำงาน ด้วยเหตุนี้พระบัณฑิตอาสาจึงต้องเป็นฝ่ายรุกเข้าไปหาโดยใช้

การพูดคุยแลกเปลี่ยน หรือทำกิจกรรมอื่นๆ ก่อน แทรกด้วยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องการทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัว การดื่มสุรา การนินทาว่าร้ายคนอื่น เป็นต้น

“เวลาออกไปบิณฑบาตตอนเช้าก็จะแวะพูดคุยกับชาวบ้าน แม้ว่าชาวบ้านจะไม่ได้มาใส่บาตรก็จะเข้าไปถามไถ่สารทุกข์สุขดิบ บางครอบครัวมีปัญหาที่จะเข้ามาปรึกษาเรื่องเงินทองไม่ค่อยมี พระก็จะถามกลับไปว่ากินเหล้าหรือเปล่า ถ้ากินก็ให้ลดๆ บ้าง จะได้มีเงินเก็บ อีกอย่างการดื่มสุราก็ถือว่าผิดศีลข้อ 5 ทำให้เสียทรัพย์ เสียสติ พระก็จะย้ำไป บางครั้งใส่บาตรไม่ถอดรองเท้า พระก็จะสอนว่า เวลาใส่บาตรไม่ใส่รองเท้าเพราะว่าเป็นการอยู่สูงกว่าพระ ยืนบนรองเท้าก็ไม่ได้ถือเป็นการไม่ให้ความเคารพ จากนั้นก็จะแทรกเนื้อหาสอนว่าเวลาไปทำงานกับคนอื่นก็ให้มีความเคารพกันไม่ควรพุดจาตถเหยียดหยามดูถูกกันแบบนี้ เป็นต้น ซึ่งทุกเรื่องที่สอดแทรกธรรมะเข้าไปนั้นก็ต้องเน้นย้ำกันเรื่อยๆ และสุดท้ายก็จะเชิญชวนให้เข้าไปที่อาศรมเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ หรือเข้าไปพูดคุยกันบ้างถ้ามีเวลา”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยสำลีสอ 14 พ.ย. 2552)

- เมื่อมีเวลาว่าง พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาก็จะใช้เวลาว่าง หรือช่วงเย็นเพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยน หรือสั่งสอน แนะนำเรื่องต่างๆ ให้แก่เด็กและเยาวชน ที่มาช่วยงานที่วัด หรือเมื่อพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขามีโอกาสเข้าไปสอนในโรงเรียน เป็นต้น ตัวอย่างเช่น “ใช้เวลาในช่วงตอนเย็นให้แก่นำเด็กและเยาวชนพาไปทักทายพูดคุยเรื่องเศรษฐกิจ สุขภาพ จากนั้นก็จะสอดแทรกเรื่องความประหัยคัมภีร์ศักดิ์ การอดออม การลดละกิเลส อยากรู้ได้ยากมี” (สัมภาษณ์พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ๊อบ: 8 ส.ค. 2552)

กลุ่มผู้สูงอายุ

จากการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา กับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะพูดคุยผ่านล่ามที่เป็นเด็กและเยาวชน ส่วนใหญ่คนเฒ่าคนแก่จะไม่สามารถพูดและฟังภาษาไทย ก็จะพูดคุยถึงเรื่องของวิถีชีวิตในอดีต วัฒนธรรมที่เคยเป็นมา ความเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ในอดีตมีพิธีกรรมอะไรบ้าง ทำอย่างไร ทำเพื่ออะไร จากนั้นถามถึงปัจจุบันว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เกิดผลกระทบอย่างไร เช่น ปัจจุบันกินเหล้ากันเยอะทำให้ญาติทะเลาะกัน พระก็จะสอดแทรกเนื้อหาเรื่องศีล 5 และให้มีการเสนอแนะว่าควรทำอย่างไร เป็นต้น

2) เนื้อหามีลักษณะที่ทันสมัย

จากการศึกษาพบว่า พระบัณฑิตอาสาได้มีการออกแบบเนื้อหาให้มีความทันสมัย โดยนำบริบทหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาเสนอ เชื่อมโยง หรือ

เปรียบเทียบ เพื่อใช้เป็นตัวอย่าง ซึ่งผู้รับสารเหล่านั้นรู้เรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างดี ทำให้เห็นภาพ เนื่องจากเป็นเรื่องใกล้ตัว และยังทำให้เกิดความน่าสนใจ

“การออกกฎหมายห้ามดื่มสุรา ในเขตวัด นำมาเป็นกติกามาให้นำสุราเข้ามาดื่มบริเวณวัด โดยเชื่อมโยงกับศีล 5 และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน ทำให้วังงานประเพณีชาวบ้านไม่นำสุราเข้ามาดื่มในบริเวณวัด”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินุโร อาศรมบ้านห้วยสำถันลีชอ 25 พ.ย. 2552)

2.2.3 การถ่ายทอดสาร

จากการศึกษาพบว่า ในการถ่ายทอดสารนั้น พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขามิ กระบวนการและแบบแผนในการถ่ายทอดสารที่เป็นระบบ ทำให้การสื่อสารของพระบัณฑิตอาสาฯ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในหัวข้อนี้ จะได้กล่าวถึงกระบวนการในการถ่ายทอดสารก่อน จากนั้น จะได้กล่าวถึงแบบแผนในการถ่ายทอดสารในลำดับถัดไป

ประการแรก กระบวนการในการถ่ายทอดสาร ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ถึง กระบวนการสร้างความเชื่อมโยงของเนื้อหาเพื่อถ่ายทอดสารในแต่ละครั้งของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ว่ามีวิธีการอย่างไรในการถ่ายทอดสารเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด จากการศึกษพบว่าพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขามีกระบวนการเชื่อมโยงเนื้อหาซึ่งสามารถสรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

จากแผนภาพ กระบวนการถ่ายทอดสารของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน อธิบายได้ดังนี้

ก. **วัตถุประสงค์การพูดคุย** ได้แก่การที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาแจ้งให้ทราบว่าที่คุยในแต่ละครั้งมีเป้าหมายอะไรบ้าง เพื่อเตรียมให้รู้ว่าจะพูดคุยเรื่องอะไร บางครั้งแต่ละคนมีข้อจำกัดในการสนใจเรื่องที่แตกต่างกัน ดังนั้นเมื่อรู้ว่าจะพูดคุยเรื่องอะไรก็จะสามารถเลือกรับฟังได้ตามความสนใจของแต่ละคน

ข. **ทบทวนเรื่องราว** ทุกครั้งจะมีการกล่าวเกริ่นนำถึงสาเหตุที่ต้องมาพูดคุยสื่อสารกัน เพื่อเข้าใจในต้นเหตุอย่างชัดเจนก่อนที่จะคุยต่อไปเพื่อที่ ทำให้การพูดคุยไม่หลุดจากวัตถุประสงค์

ค. **ถ่ายทอดเนื้อหา** จากการศึกษพบว่า การถ่ายทอดเนื้อหาใช้วิธีการและรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งจะได้อธิบายในส่วนต่อไป

ง. ความเข้าใจ เป็นการถามและร่วมกันแลกเปลี่ยนในเนื้อหาที่สื่อสารออกมาว่ามีความเข้าใจตรงกันหรือไม่ หากยังเข้าใจไม่ตรงกันก็จะถ่ายทอดเนื้อหาซ้ำอีกรอบ หรืออาจจะเก็บไว้เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติมบางกรณี

จ. สรุป เป็นการสรุปความทั้งหมดจากการที่ได้พูดคุยกันมาและขั้นนี้อาจมีการนัดหมายเพื่อทำความเข้าใจ หรือมารับทราบข้อมูลเพิ่มเติม

การถ่ายทอดเนื้อหานั้น หากวิเคราะห์ถึงความสามารถในการสื่อสาร พบว่า พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เลือกช่องทางการสื่อสารให้เหมาะกับเรื่องและผู้รับสาร หรือการเป็นผู้ประสานงานระหว่างช่องทางการสื่อสาร เนื้อหาสาร และผู้รับสาร กล่าวคือ

- 1) การเลือกช่องทางการสื่อสารให้เหมาะกับผู้รับสาร (Channel + Receiver)
- 2) การประสานระหว่างเนื้อหาสารและผู้รับสาร (Message + Receiver)
- 3) สร้างความน่าเชื่อถือให้ตัวเองด้วยความน่าเชื่อถือของข้อมูล

- 1) การเลือกช่องทางการสื่อสารให้เหมาะกับผู้รับสาร (Channel + Receiver)

จากการวิเคราะห์ผู้รับสารแล้วชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีเวลาว่างช่วงก่อนไปทำงาน หลังกลับจากเลิกงาน และในช่วงวันหยุดประเพณี ซึ่งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาก็ตัดสินใจใช้เสียงตามสาย และสื่อบุคคล (พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา) ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ประชาสัมพันธ์ข่าวสาร หรือประกาศนัดประชุม เป็นต้น ทำให้เห็นว่าเป็นความสามารถทางการสื่อสารอย่างหนึ่ง ซึ่งสำหรับชุมชนทั้ง 3 ชุมชน นิยมใช้เสียงตามสายมากที่สุด เนื่องจากหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านในชุมชนอยู่ห่างไกลกัน หากจะให้ข้อมูลข่าวสาร หรือประกาศเรื่องราวต่างๆ ก็จะเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุด

- 2) การประสานระหว่างเนื้อหาสารและผู้รับสาร (Message + Receiver)

การที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาแจ้งข้อมูลข่าวสารต่างๆ ให้แก่ชาวบ้านในแต่ละครั้งในแต่ละเรื่องนั้น พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้ทำความเข้าใจของตนเองก่อนว่าจะแจ้งเรื่อง “อะไร” กับ “ใคร” เป็นสิ่งสำคัญ และสื่อสารด้วยภาษาที่ง่ายๆ ชาวบ้านเข้าใจง่าย และสามารถถามซ้ำได้ ซึ่งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ทำหน้าที่เป็นผู้ “แปลงเนื้อหาสาร” (Message Translator) ปรับเนื้อหาและใช้ภาษาต่างๆ เป็นภาษาพูดที่ชาวบ้านเข้าใจได้ง่าย

บทบาทของผู้ “แปลงเนื้อหาสาร” จำเป็นต้องใช้ความรู้ และทักษะในการเขียน การพูด บทบาทของการเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร นอกเหนือจากการเป็น “ผู้ประสานงาน” เพราะการเขียน

ข้อมูล การเรียบเรียงออกมาเป็นคัมภีร์เพื่อให้อ่านเข้าใจง่าย ใสรายละเอียดที่คิดว่าจะทำให้ชาวบ้านเข้าใจได้ง่ายขึ้น เข้าใจในเรื่องนั้นๆ ได้มากที่สุด ทางการศึกษาได้เรียกว่า “การออกแบบเนื้อหาสาร” เพราะจำเป็นต่อการสร้างความเข้าใจในข้อมูลข่าวสาร

3) สร้างความน่าเชื่อถือให้ตัวเองด้วยความน่าเชื่อถือของข้อมูล

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา มีบทบาทในการเป็น “แหล่งข่าว” สำหรับชาวบ้านในชุมชน ในการแจ้งข่าวสาร หรือข้อมูลต่างๆ ให้ชาวบ้านได้รับทราบนั้น พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จะต้องออกไปสืบเสาะแสวงหาข้อมูลข่าวสารในเรื่องที่จะทำการประชาสัมพันธ์ หรือการให้ความรู้ต่างๆ ให้เกิดความกระฉับกระเฉงแบบเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่มาที่ไปให้ชัดเจน

นอกจากนี้ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ยังแสดงภาพลักษณ์ที่ดีตามสมณะเพศของพระสงฆ์ เป็นการแสดงถึงการวางตัวต่อหน้าสาธารณชน การพูดแบบมีหลักการและพูดอย่างมีเหตุมีผลต่อที่ประชุม เมื่อเข้าไปร่วมการประชุมในชุมชน หรือนอกชุมชน ทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ นำศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้วยการถ่ายทอดเนื้อหา ใน 2 ลักษณะ คือ

1. การถ่ายทอดเนื้อหาแบบวัจนภาษา ได้แก่ การเทศนา การอบรมสั่งสอน หรือการใช้สื่ออื่นๆ ประกอบการบรรยายเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ตรงตามวัตถุประสงค์

2. การถ่ายทอดเนื้อหาแบบอวัจนภาษา ในส่วนของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะเน้นในเรื่องของการ “ทำให้ดู” เช่น การไหว้พระ กราบพระ การทำพิธีกรรมในขั้นตอนต่างๆ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะทำเป็นตัวอย่างและจูงใจด้วยคำอธิบายอีกทางหนึ่ง

จากการวิเคราะห์ความสามารถของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ผู้ศึกษาพบว่า ความรู้ทางการสื่อสารของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา มีบทบาทและคุณลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านในชุมชน ในการประสานแนวคิดทางธรรมและแนวคิดทางโลกให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ และสามารถประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐกับชาวบ้านได้ ทำให้การทำงานต่างๆ ของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

3. การเลือกใช้สื่อ

หลังจากการเลือกและออกแบบสารแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการเลือกใช้สื่อ จากการศึกษาพบว่า พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จะพยายามเลือกใช้สื่อที่หลากหลาย เพื่อให้เข้าถึงกับกลุ่มผู้รับสารแต่ละกลุ่มที่มีความแตกต่าง เพื่อสามารถถ่ายทอดหลักธรรมให้เข้าถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้ สื่อที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขามักนำมาใช้ ได้แก่

3.1 สื่อประเพณี

3.2 สื่อกิจกรรม

3.3 สื่อการเทศน์

3.4 สื่อเสียงตามสาย

3.1 สื่อประเพณี

สื่อประเพณี/สื่อพื้นบ้าน ถือได้ว่าเป็นสื่อที่ใกล้ชิด และใกล้ชิดตัวของคนในชุมชนมากที่สุด จากการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้ประเพณีศรัทธาจีน(เข้า) ประเพณีประเพณีกุ๊ยเซื้อะและประเพณีไหว้พระจันทร์ เป็นสื่อสร้างสุขให้แก่ชุมชน การใช้สื่อประเพณีถือเป็นสื่อที่สร้างสัมพันธ์ระหว่างคนหลายวัยในชุมชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัวและชุมชน โดยการผสมผสานรูปแบบของวัฒนธรรมเข้ามาเป็นช่องทางในการสื่อสาร ทำให้เกิดกระบวนการ “การมีส่วนร่วม” ของชุมชน โดยชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่การเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติ ติดตามผล และรับผลประโยชน์ ถือได้ว่าเป็นสื่อที่ทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ซึ่งผู้ส่งสารสามารถรับรู้ได้ว่าผู้รับสามารถคิดอย่างไร มีปฏิกิริยาอย่างไร และสามารถสื่อสารได้ทันทีทั้งที่ ในขณะที่เดียวกันเมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลแล้วก็ส่งข้อมูลข่าวสารตอบกลับมายังผู้ส่งสารด้วย จึงเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างสลับบทบาทในการรับและส่งสาร มีการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อสงสัยต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างกัน การโต้ตอบระหว่างกันที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน

หลังจากที่ได้จัดกิจกรรมรื้อฟื้นประเพณีศรัทธาจีน(เข้า) บ้านปางกั่ว ประเพณีกุ๊ยเซื้อะ บ้านห้วยสำลีสอ และประเพณีไหว้พระจันทร์ บ้านถ้ำจ๊อบ พบว่าคุณค่า หน้าที่ ของประเพณีทั้ง 3 ชนิด แบ่งเป็นเนื้อหาทางธรรมและทางโลก ดังนี้

1) ปัญหาทางธรรม

- ปัญหาไม่เข้าใจในการปฏิบัติตนตามหลักชาวนพุทธ

“ชาวบ้านเข้าใจในบทบาทของพระมากขึ้น รู้ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไรกับพระ เชื้อฟังพระมากขึ้น เดียวนี้เวลาไปเยี่ยมชาวบ้านตอนเย็น ชาวบ้านจะเก็บอาหาร และมาคุยกับพระก็มี พระต้องบอกว่ให้ไปทานเถอะ พระก็ไปบ้านอื่น เป็นต้น”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินุโร อาศรมบ้านห้วยสำลีสอ : 28 เม.ย. 2552)

- ปัญหาการดื่มสุรา

ชาวบ้านทั้ง 3 พื้นที่ ตระหนัก และเข้าใจผลกระทบที่เกิดขึ้นเพราะสุรา ทำให้เกิดการตั้งกฎในหมู่บ้านขึ้น และให้ความร่วมมือในการงดเหล้าในวันที่ประกอบพิธีกรรม

“เกิดการลดละเลิกเหล้าในวันทำพิธี ให้เหลือแต่เหล้าในพิธีกรรมเท่านั้น”
(สัมภาษณ์พระประธาน สมาจาโร อาศรมบ้านปางกิว : 14 ก.ย. 2552)

- เกิดพื้นที่ปลอดเหล้า ขึ้นในชุมชน จากความร่วมมือและมตินี้ที่ประชุมของชุมชน อย่างเช่น ในหมู่บ้านห้วยसानลิซอ เป็นต้น

“ทำให้พื้นที่วัดเป็นเขตปลอดเหล้า”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยसानลิซอ 28 เม.ย. 2552)

- ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ออกกฎต่างๆ เพื่อให้ชุมชนนั้นอยู่อย่างมีความสุข เช่น

“จากการประเพณีไหว้พระจันทร์ ชาวบ้านร่วมกันตั้งกฎเพื่อปลอดอบายมุข ช่วยกันลด ละ เลิก หรือให้มีให้น้อยที่สุดในประเพณี”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนติสมปฺบุ โน อาศรมบ้านถ้ำจ้อบ : 25 ก.ค. 2552)

2) ปัญหาทางโลก

- ปัญหาแบ่งแยกกลุ่มชาติพันธุ์/ขาดความสามัคคีในชุมชน

หลังจากจัดประเพณี ทั้ง 3 พื้นที่ไปแล้ว ก็ทำให้คนในชุมชนเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ทั้งในระดับครอบครัว และระดับในชุมชน

“ชาวบ้านเกิดความรักใคร่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเห็น ได้จากการมาช่วยงานหลังจากวันตรุษจีนเข้าผ่านไป”

(สัมภาษณ์พระประธาน สมาจาโร อาศรมบ้านปางกิว : 14 ก.ย. 2552)

- ทำให้เกิดความร่วมมือในเรื่องต่างๆ ของคนในชุมชนมากยิ่งขึ้น และมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน เช่น

“เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน และทำให้เกิดการจัดกิจกรรมบวชป่าบวชใจ”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินุชโร อาศรมบ้านห้วยसानลีซอ : 28 เม.ย. 2552)

หรืออย่างในกรณีบ้านถ้ำจ๊อบ ที่นำประเพณีมาเป็นสื่อกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ภายในชุมชน ตัวอย่างเช่น

“ในการประชุมเลือกประเพณี พระได้ให้ชาวบ้านทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในบ้านถ้ำจ๊อบเลือกประเพณีมา 1 อย่าง เพื่อใช้เป็นตัวอย่างให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้และเป็นสื่อเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกลับมา หลังจากจัดประเพณีคนกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งไทยใหญ่ จีนยูนาน ก็มาเข้าวัดกันมากขึ้น ร่วมงานกับวัดมากขึ้น”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ๊อบ : 25 ก.ค. 2552)

- ปัญหาเด็กเยาวชนขาด โอกาสในการพัฒนา

สำหรับในกลุ่มเด็กและเยาวชน พบว่ามีความสุขและเกิดความภาคภูมิใจในตนเองที่ได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เกิดการยอมรับในศักยภาพเป็นการปลูกฝังกระบวนการคิด ไตร่ตรองการทำงาน การเรียนรู้ที่จะทำงานกันเป็นทีม ตัวอย่างเช่น

“เด็กมีโอกาสดันคว่ำหาข้อมูลกับปราชญ์ชาวบ้าน และคนในชุมชน เด็กมีความสุขกับการได้เข้าร่วมกิจกรรมแสดงละคร”

(สัมภาษณ์พระปราน สมจาโร อาศรมบ้านปางก๊ว : 14 ก.ย. 2552)

- การเปิดพื้นที่ให้กับเด็กเยาวชน ถือเป็นเรื่องที่ดีให้เด็กได้กล้าแสดงออกในทางที่ถูกต้อง

“เด็กมีความเป็นผู้นำ รู้จักคิดวิเคราะห์ในสิ่งต่างๆ และกล้าที่จะแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง และรู้จักเข้าหาผู้ใหญ่อย่างมีสัมมาคารวะ”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินุชโร อาศรมบ้านห้วยसानลีซอ 28 เม.ย. 2552)

นอกจากนี้ การที่ให้เด็กและเยาวชนรู้จักทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและคนรอบข้าง/สังคม เป็นการปลูกฝังการเสียสละเพื่อส่วนร่วม เช่น

“เด็กเยาวชนได้รับโอกาสในการเข้าร่วมพิธีกรรมได้ร่วมเรียนรู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ ก็ให้โอกาสเด็กเยาวชนได้ซักถามในสิ่งที่อยากรู้ และยังมีบทบาทในการช่วยประสานงานต่างๆ ภายในชุมชนด้วยความเต็มใจ”

(สัมภรณ์ พระอนันต์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจอบ : 25 ก.ค. 2552)

- ปัญหาขาดความเข้าใจในประเพณี/วัฒนธรรม

หลังจากเกิดการจัดประเพณีแล้ว ทุกคนในชุมชนต่างเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเอง เข้าใจคุณค่าความหมายของประเพณีมากขึ้น
“ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำพิธี ทำให้ชาวบ้านมีความสุขที่ได้ร่วมอนุรักษ์ประเพณีของตนไม่ให้สูญหาย”

(สัมภรณ์พระปธาน สมาจาโร อาศรมบ้านปางก๊ว : 14 ก.ย. 2552)

- ทำให้เด็กเยาวชน เข้าใจในประเพณีและวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น
และสร้างความภาคภูมิใจในตัวตน รากเหง้าของตนเอง

“เยาวชน ชาวบ้าน มีความเข้าใจในแก่นแท้ของประเพณีมากขึ้น และเกิดความมั่นใจในชาติพันธุ์ตนเองมากขึ้น”

(สัมภรณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยสำลีชอ 28 เม.ย. 2552)

- เกิดความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ตนเอง เช่น

“ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้สูงอายุ มีความภาคภูมิใจในตนเอง เด็กเยาวชน และสิ่งที่สืบจากการที่ทุกคนได้ร่วมกันรื้อฟื้นประเพณีขึ้นมา”

(สัมภรณ์ พระอนันต์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจอบ : 25 ก.ค. 2552)

3.2 สื่อกิจกรรม

สื่อกิจกรรม ที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาใช้ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ

คือ

- 1) กิจกรรมทางธรรม
- 2) กิจกรรมทางโลก

1) กิจกรรมทางธรรม

- กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

เป็นกิจกรรมทางศาสนา ได้แก่ การทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์

ในวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น จากการสังเกตการณ์ในวันสำคัญทางศาสนา

ชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธก็จะมาถวายภัตตาหาร ทั้งอาหารสดอาหารแห้ง เมื่อไหว้พระสวดมนต์ และฟังเทศนาธรรมแล้ว ชาวบ้านก็มีการอยู่พูดคุย ถามสารทุกข์สุขดิบกัน และหากพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้แจ้งกับชาวบ้าน ถึงหมายกำหนดการจัดกิจกรรมภายในเดือนนี้ ชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องก็จะอยู่ปรึกษาหารือกัน ก่อนแยกย้ายกันกลับ

“ในวันเข้าพรรษา มีการจัดการแห่เทียนเข้าวัด ทำให้ชาวบ้าน ได้มีโอกาสพบปะและพูดคุยกัน ทำให้ชาวบ้านเกิดความสามัคคีและเข้าใจหลักธรรมมากยิ่งขึ้น”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขุนติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำงอบ

: 25 ก.ค. 2552)

- กิจกรรมเสริมสร้างปัญญาทางธรรม

กิจกรรมเสริมสร้างปัญญาธรรม เป็นสื่อกิจกรรมอย่างหนึ่งที่มีประโยชน์ในทางปัญญา สามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ได้แก่ การอุปสมบทหมู่ การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านมีศรัทธาและยอมรับในบทบาทของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจากการทำงานที่ผ่านมา จึงร่วมกันจัดกิจกรรมทางปัญญาเหล่านี้ขึ้น

“จัดอุปสมบทหมู่ขึ้นในหมู่บ้าน เปิดโอกาสให้คนทุกคนเผ่ามาบวช ก็เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจว่า วัดไม่ใช่ของพระสงฆ์เปลี่ยนความคิดของคนในชุมชนให้คิดว่าวัดเป็นของส่วนรวม”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชูดิษฐ์โร อาศรมบ้านห้วยสำนาลีขอ

: 6 เม.ย. 2553)

- เป็นการกระตุ้น ปลุกฝัง เด็กและเยาวชนหันมาให้ความสำคัญ และเป็นการสร้างความเข้าใจในวิถีของความเป็นชาวพุทธตั้งแต่เด็ก ตัวอย่างเช่น

“บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน มีเด็กเข้าร่วม 50 คน มีจากในหมู่บ้านปางก๊วและหมู่บ้านใกล้เคียงก็เปิดโอกาสให้เด็กใช้เวลาว่างศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาและให้เด็กได้ห่างไกลจากยาเสพติด

(สัมภาษณ์พระปธาน สมาจาโร อาศรมบ้านปางก๊ว : 1 เม.ย.

2553)

หรือการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดของพระบัณฑิตอาสาพัฒนา

ชาวเขาเพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าใจในหลักธรรม และในเรื่องของพระพุทธานุศาสนามากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น

“จัดค่ายจริยธรรมในแต่ละปีหลายครั้ง แต่ไม่ได้จัดแต่เรื่องธรรมเท่านั้น ยังจัดค่ายคุณธรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงบ้าง ด้านยาเสพติดบ้าง และเรื่องสุขศึกษา ถ้าจัดค่ายคุณธรรมอย่างเดียวเด็กที่เข้าค่ายเขาจะเบื่อและไม่อยากเข้าร่วม พระจึงนำเรื่องธรรมกับเรื่องความรู้ในชีวิตประจำวันมาผสมผสานกัน”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ๊อบ:17 มีนาคม 2553)

2) กิจกรรมทางโลก

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาเขาได้ใช้สื่อกิจกรรมสันตนาการ เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมรื้อฟื้นคุณค่าประเพณีในชุมชน ในการทำงานร่วมกับเด็กและเยาวชน ถือเป็นสื่อที่เปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้แสดงศักยภาพออกในทางที่ถูกต้อง กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดง ซึ่งสื่อกิจกรรมที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาเขาใช้ คือ เกมส์ และการแสดงละครสั้น

การเล่นเกมส์ เกมส์ที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาเขา ให้เด็กและเยาวชน ได้เล่นนั้น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กเยาวชน และพระบัณฑิตอาสาพัฒนาเขา เป็นเกมส์ที่นำมาใช้ก่อนเริ่มกิจกรรมต่างๆ หรือการสอน เพราะลักษณะของเด็กและเยาวชน จะมีความสนใจสั้น ดังนั้นจึงต้องใช้เกมส์เพื่อดึงดูดความสนใจ ส่วนใหญ่จะเป็นเกมส์ง่ายๆ แล้วค่อยเพิ่มทักษะขึ้น ซึ่งเกมส์บางส่วนต้องมีการให้เด็กและเยาวชน ได้วิ่งบ้างเป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนุกสนาน เด็กและเยาวชนที่มาร่วมกิจกรรมจะไม่ได้เกิดความเบื่อหน่ายและคิดว่าการมาประชุมหรือร่วมกิจกรรมกับพระบัณฑิตอาสาพัฒนาเขาเป็นการ โคนบังคับมา

“แต่เดิมการเล่นเกมส์กับพระมันดูไม่เหมาะสม แต่เมื่อเรามาทำงานกับเด็ก ก็ต้องมาเล่นเกมบ้างเพื่อให้เด็กคลายเครียด เช่น เล่นเกมรวมเหรียญ เขี่ยบกระด้างหนังสือพิมพ์ เด็กก็จะสนุกกับพระไปด้วย จะได้ไม่มีภาพว่าเจอพระจะต้องมีแต่เรื่องเครียด”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ๊อบ :

25 ก.ค. 2552)

การแสดงละครสั้น ถือได้ว่าเป็นสื่อกิจกรรมใหม่ที่เด็กและเยาวชนสนใจอยากที่จะเข้าร่วม โดยเนื้อหาการแสดงนั้น ได้นำมาจากการวิเคราะห์ปัญหาสภาพชุมชน และนำมาสะท้อนเป็นละคร เพื่อแสดงให้แก่ชาวบ้านในชุมชน ได้ชม ทำให้ชาวบ้านเข้าใจปัญหาของชุมชนได้ง่ายขึ้น เพราะเป็นการแสดงบทบาทสมมติ เรื่องราวต่างๆ ที่เป็นปัญหาใกล้ตัวของชาวบ้าน การจัดแสดงละครของเด็กและเยาวชนถือได้ว่าเป็นการเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชน ได้แสดงความสามารถ

กล้าแสดงออกในทางที่ถูกต้อง อีกทั้งการแสดงต่อหน้าสาธารณะทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

“หลังจากที่ได้ให้แกนนำเยาวชน มาวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนแล้ว ก็ช่วยกันคิดว่าจะทำอย่างไรดี ก็มีการเสนอว่าน่าจะทำละครสั้นๆ หลังจากนั้นก็ให้พี่ๆ ที่รู้จักเข้ามาช่วยสอนการแสดง การเขียนบท ซึ่งก็มีพ่อแม่เด็ก ชาวบ้านมาดูกันหลากหลาย แต่เดิมตอนตอนเย็นก็จะดูทีวี พอลูกหลานมาแสดงให้ดูก็สนใจดูมากกว่าทีวี ก็ได้ทั้งเด็กและผู้ปกครองด้วย

(สัมภาษณ์พระปธาน สมจาโร อาศรมบ้านปางก๊ว : 14 ก.ย. 2552)

3.3 สื่อการเทศน์

การเทศน์ คือ การแสดงธรรม มีลักษณะบรรยายเนื้อหา เรื่องราวในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้กับผู้รับสาร อาจจะกล่าวได้ว่าการเทศน์เป็นการสื่อสารแบบกลุ่ม โดยการใช้สื่อสารทางเดียว (one-way communication) มีทิศทางสื่อสารแบบแนวนอน (horizontal communication) ใช้รูปแบบการสื่อสารเชิงวัจนะ (verbal communication) เป็นการถ่ายทอดเนื้อหาเรื่องราวด้วยคำพูด และการสื่อสารเชิงอวัจนะ (non-verbal communication) เช่น ท่าทาง อากัปกริยา รูปลักษณ์ และการแสดงออกด้วยใบหน้า

รูปแบบการเทศน์ของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จะไม่มีภาษาบาลี จะให้ภาษาไทยกลาง โดยใช้ภาษาพูดทั่วไปและยกตัวอย่างเหตุการณ์เรื่องราวต่างๆ ในปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น และยังมีการสอดแทรกมุขตลกเข้าในการเทศน์ด้วย โอกาสในการเทศน์ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะเทศน์เฉพาะวันสำคัญทางศาสนา หรือเทศน์ในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน

“ส่วนมากจะเทศน์สอนเรื่อง อริยสัจ 4 โดยเลือกใช้ภาษาง่ายๆ เช่น ทุกข์ ก็ใช้คำว่า ไม่สบายเนื้อสบายตัว เจริญดี กลุ่ม จากนั้นก็สอนเรื่องการรู้ว่าตนเองเป็นแบบนี้เพราะอะไร เช่น กินเหล้าเมา ทะเลาะกับเมีย โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายๆ ”

(สัมภาษณ์พระปธาน สมจาโร อาศรมบ้านปางก๊ว : 14 ก.ย. 2552)

- บางครั้งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาก็ใช้โอกาสที่ได้พบกับชาวบ้าน ก็ใช้การเทศน์สั่งสอน หรือแนะนำปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ตัวอย่างเช่น

“หลังจากจัดประเพณีเสร็จ ชาวบ้านและแกนนำต่างๆ ได้มาพูดคุยกันที่วัด พระเลยถือโอกาสพูดกับชาวบ้านที่ฟังว่า งานที่เกิดขึ้นเป็นเพราะชาวบ้านให้ความร่วมมือ สามัคคีกันงานจึงสำเร็จไปได้ด้วยดี และให้ลองคิดดูข้อแตกต่างระหว่างการจัดงานที่มีเหล้ากับ ไม่มีเหล้า

แบบไหนเสียเงินเสียทองมากกว่า และเสียสุขภาพด้วย แต่งานครั้งนี้ไม่มีเหล่า งานก็ยังสนุกสนานเหมือนเดิม และทุกคนก็เกิดความสุขอย่างแท้จริง”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยसानลิซอ : 24 ธ.ค. 2552)

3.4 สื่อเสียงตามสาย

สื่อเสียงตามสาย ถือได้ว่าเป็นสื่อสมัยใหม่ และเป็นช่องทางในการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ที่ใช้งบประมาณที่ต่ำ ซึ่งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จะใช้เวลาช่วงเวลา 6.00 น. – 7.30 น. เพื่อเปิดบรรยายธรรมะและประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารหรือกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นที่วัด และช่วงเวลา 18.00 น. มักเป็นการประกาศประชาสัมพันธ์เชิญเข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน เป็นต้น

ทางธรรม : เสียงตามสาย ใช้เผยแพร่ธรรมะของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะใช้เป็นภาษากลางหรือภาษาพื้นเมืองเหนือ (อุ้มคำเมือง) ในการบรรยายธรรมะ ส่วนการประชาสัมพันธ์เชิญชวนประชุมหรือเข้ากิจกรรมต่างๆ ก็จะมีเด็กและเยาวชนในชุมชนเป็นล่ามพูดอีกครั้ง

“ธรรมะเสียงตามสาย บ้านห้วยसान จะจัดเสียงตามสายทุกครั้ง หากพระพูดบรรยายธรรมะชาวบ้านส่วนหนึ่งจะไม่เข้าใจในภาษาที่พระพูด พระจึงให้เยาวชนศึกษาธรรมะ และพูดเสียงตามสายเป็นภาษาถิ่น”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยसानลิซอ : 24 ธ.ค. 2552)

ทางโลก : เสียงตามสายเพื่อการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารทั่วไป พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะเปิดเสียงประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นภาษากลาง บางครั้งให้คนในชุมชนมาใช้เสียงตามสายเพื่อประกาศเชิญชวนเข้าร่วมประชุมหรือกิจกรรมต่างๆ ของวัด โดยใช้ภาษาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์

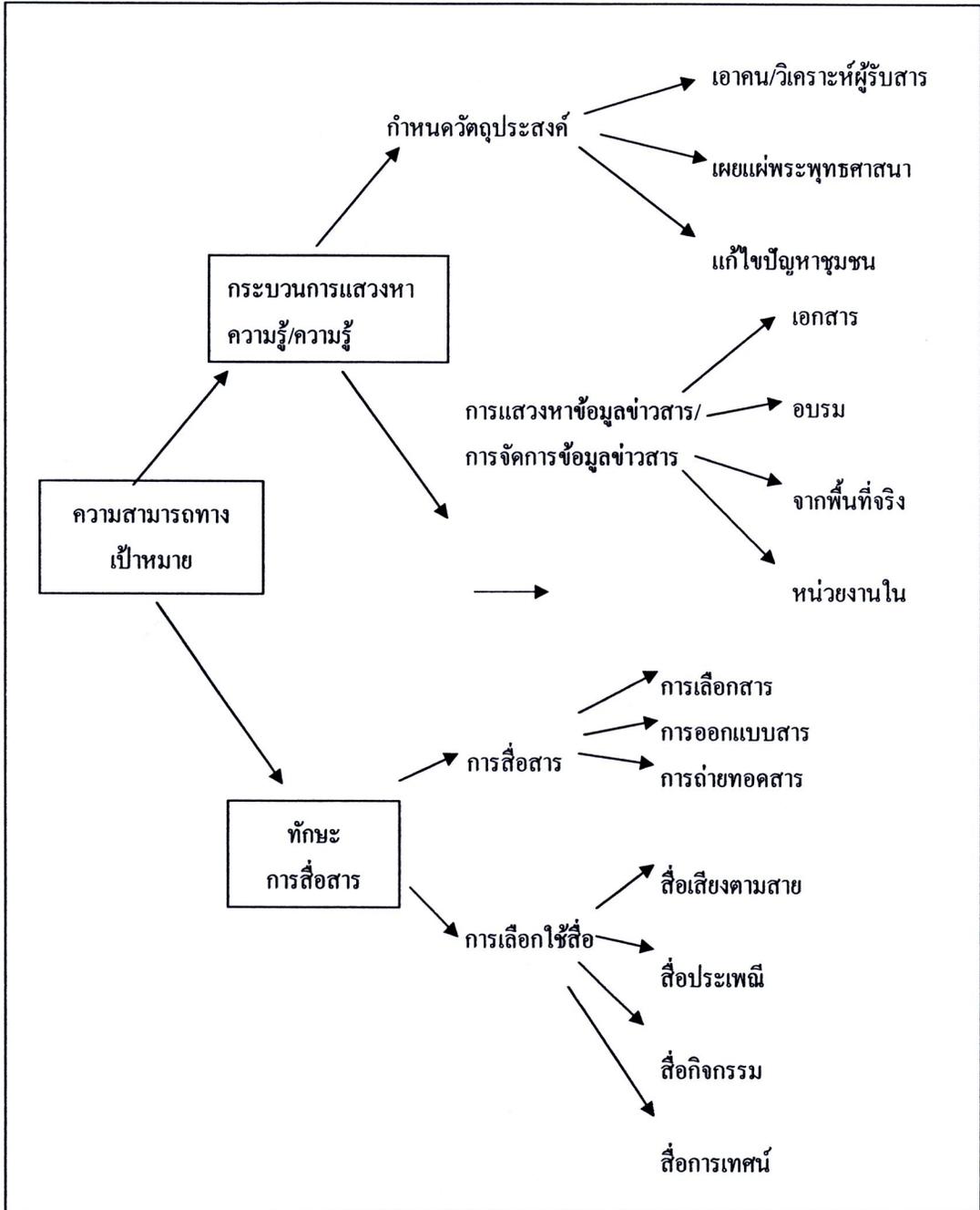
“เด็กและเยาวชนนำเสนอความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านในชุมชน จากข้อมูลที่ได้ไปเก็บมา นำเสนอผ่านเสียงตามสาย ทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์ไปด้วย”

(สัมภาษณ์ พระอนันต์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ้อบ : 25 ก.ค. 2552)

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้ทำการวิเคราะห์เลือกช่องทางการสื่อสาร (Channel) ให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหา (Content) ทั้งเนื้อหาทางธรรม และทางโลก โดยคำนึงถึงผู้รับสารเป็นหลักเพื่อให้ชาวบ้านได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจในหลักธรรมที่สอดคล้องอยู่ในชีวิตประจำวันว่าไม่ใช่เรื่องที่ไกลตัว

ช่องทางสื่อทั้ง 4 ประเภท เป็นการสื่อสารในแนวนอน (Horizontal) ขึ้นอยู่กับว่าสื่อนั้นมีลักษณะอย่างไร อาจจะมีการใช้สื่อแนวตั้ง (Vertical) เข้ามาผสมผสาน เช่น การส่งงานให้ชาวบ้านหรือแกนนำเยาวชนนำไปปฏิบัติ และเกิดการไหลเวียนของข้อมูลการสื่อสารสองทาง (Two-way communication) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิธีการสื่อสารและผู้รับสาร โดยมากพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะเน้นการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Communication) เพื่อให้การเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน

ผลศึกษาเรื่องความสามารถทางการสื่อสารของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง สามารถสรุปออกมาได้ดังนี้

ภาพที่ 1.5 ภาพแสดงผลความสามารถของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

3. วิเคราะห์บทบาททางการสื่อสารของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

บทบาท (Role) เป็นการแสดงออกของบุคคล บทบาทจึงเป็นเรื่องส่วนตัวและเป็นเรื่องส่วนรวม ซึ่งบทบาทแต่ละบุคคลอาจเกิดมาจากปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็น ทักษะคิดส่วนตัว และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่ง หน้าที่ และสถานภาพของบุคคล ที่ประกอบไปด้วยความคาดหวังของสังคม

พระราชวรมณี (2535, หน้า 21-22) ได้วิเคราะห์แนวคิดบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชน อาจกล่าวได้ว่ามีบทบาทเป็น 2 ทาง คือ

1. บทบาทหลัก หรือบทบาทโดยตรงของพระภิกษุสงฆ์ คือ การเป็นผู้นำชุมชนในทางด้านจิตใจ เสริมศีลธรรม สติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน บทบาทนี้เป็นบทบาทสำคัญยิ่ง เป็นรากฐานของความเจริญ ความสุขของสังคมอย่างแท้จริง สังคมไทยทุกวันนี้มีปัญหาเรื่องศาสนา ศีลธรรมมาก และบทบาทหลักของพระภิกษุก็เป็นงานหนักและยากยิ่ง หากว่ามีคุณค่าอย่างสิ้นเหลือ

2. บทบาทรอง ในบางกรณีอาจมีบทบาทอื่นที่พระภิกษุสงฆ์อาจจำเป็นและเกี่ยวข้อง เช่น ในฐานะที่พระเป็นผู้ที่ได้รับความศรัทธาจากชาวบ้าน อาจแนะนำประชาชนในท้องถิ่นให้เห็นคุณค่าของการพัฒนาด้านวัดดูอาจให้ที่วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่ม เป็นต้น เพราะต้องยอมรับว่าในสังคมไทยวัดนอกจากจะเป็นที่ส่งเสริมทางด้านจิตใจแล้ว บางครั้งยังเป็นสถานพยาบาล รักษาผู้เจ็บป่วย เป็นสถานสงเคราะห์ที่คนยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียน เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสรชาวบ้านเข้ามาพบปะกัน เป็นสถานที่จัดเทศกาล เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ใช้รักษาชีวิตของประชาชน เป็นศูนย์กลางบริหารหรือการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุม บอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ อีกด้วย

บทบาทที่ถูกระบุกำหนดมาข้างต้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของการเป็นพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนและสร้างสุขให้แก่ชุมชน

บทบาทของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

ด้วยพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาถือเป็นตัวแทนของศาสนาพุทธ และมีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในทางที่ดีขึ้น ดังนั้น พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชนบนพื้นที่สูง เพราะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน ทำหน้าที่ชี้แนะการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์รวมด้านจิตใจ ด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วย จากการศึกษาพบว่า

บทบาทพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ บทบาทหลักและบทบาทรอง

1. บทบาทหลัก ได้แก่

1.1 บทบาทเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์และเป็นบทบาทที่สังคมได้คาดหวัง เป็นการประกาศถึงสิ่งที่พระสงฆ์ได้ศึกษา (ปริยัติ) ได้ทดลองกระทำ (ปฏิบัติ) และเป็นการแสดงออกถึงผล (ปฏิเวธ) ที่ตนได้รับ เพื่อเป็นการเชิญชวนเพื่อนศาสนิกชนอื่นๆ ให้มาเข้าร่วมประพฤติปฏิบัติด้วย

การที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเป็นผู้ซึ่งงามด้วยศีลาจารวัตร เป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนทั่วไปทั้งในชุมชนและนอกชุมชนในการดำเนินชีวิต จึงทำให้เกิดการยอมรับพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในบทบาทเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงได้โดยง่าย บางครั้งการที่ได้เข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้เข้าไปเรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ และการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชาวบ้านได้มาเข้าร่วมประกอบพิธีทางศาสนา หรือการทำบุญตักบาตร ทำให้เกิดการพูดคุยสนทนาและเปลี่ยนแปลงข้อมูลเรื่องราวต่างๆ ในชุมชน นอกจากนี้พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ยังได้เพิ่มช่องทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เช่น การเปิดเสียงตามสาย (บทสวดมนต์, บทเทศนาธรรม, รายการธรรมต่างๆ) การฉายวิดีโอ/การ์ตูนเรื่องราวพุทธประวัติ เป็นต้น เป็นการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์และเป็นที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น หลักธรรมในการเผยแผ่ศาสนา พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้ปรับ/ประยุกต์หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาเพื่อสอนคนให้สามารถปฏิบัติให้พ้นทุกข์ ให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย อย่างเช่น

“ใช้ศีล 5 เข้าไปอบรมชาวบ้าน สามารถลด ละ เลิกเหล้าในวันพระ และในงานปีใหม่เข้า (ตรุษจีน) มีการรื้อฟื้นและสืบทอดความรู้เรื่องประเพณี และความรู้ในเรื่องของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำไปปรับประยุกต์นำไปใช้ได้จริง การกตัญญูกตเวที การรู้ถึงพระคุณและการตอบแทน ต่อบรรพบุรุษ พ่อแม่ ปู่ยาตายาย ครูอาจารย์ เป็นต้น และกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย”

(สัมภาษณ์พระปธาน สมาจาโร อาศรมบ้านปางกั่ว : 14 ก.ย. 2552)

“ใช้ศีล 5 เข้าไปปรับใช้ขัดเกลาจิตใจ ช่วยให้มีการลดละเลิกทำให้เขตบริเวณอาศรมเป็นเขตปลอดเหล้า มีการรื้อฟื้นความรู้ และเนื้อหาสำคัญของประเพณีกู่แฉะ ที่สอนให้คนในชุมชนรู้จักสามัคคี ไม่เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยสำถ่านลิซอ : 24 พ.ย.2552)

“ใช้หลักธรรมเรื่องการรู้จักพอเพียง ตามระเบียบแบบแผนของศีล5 การประหยัดคอดอม รู้จักใช้สอยในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และครอบครัว โดยหลักการประหยัดมัธยัต ให้รู้จักคุณค่าแท้คุณค่าเทียมของการใช้สอยวัตถุ เพื่อให้เกิดประโยชน์”

(สัมภาษณ์ พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำอ้อบ: 20 พ.ย.2552)

1.2 บทบาทการเป็นผู้นำชุมชนในด้านจิตใจเสริมศีลธรรม และสร้างสติปัญญาให้ชุมชน

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เข้าไปปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี จนสร้างศรัทธาเคารพในพระพุทธศาสนา และในตัวพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้เป็นผู้นำชาวบ้านในเรื่องการพัฒนาจิตใจหรือสร้างสติปัญญาด้วยกิจกรรม การให้ความรู้ แนะนำสร้างความเข้าใจ และสอดแทรกเนื้อหาธรรมะ เพื่อเป็นการลดการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชุมชนไปในทางที่เสื่อม เช่น ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ ปัญหาสุขภาพ ปัญหาการค้ำสุรา ยาเสพติด และการทะเลาะวิวาทกันเองภายในชุมชน ลดปัญหาการแตกแยกในชุมชน การสูญหายของวัฒนธรรมชนเผ่า เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาจิตใจเสริมศีลธรรม และสร้างสติปัญญา การมุ่งเน้นไปที่การเผยแผ่ธรรมะหรือเรื่องทางธรรมอย่างเดียวก็คงไม่เกิดผลดีต่อชุมชน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาจิตใจทั้งทางวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป

2. บทบาททรง เป็นบทบาทที่ถูกเพิ่มเติมมาให้หลังจากการได้เข้าร่วมโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา กำหนดให้เป็นไปตามพันธกิจเพื่อให้ชาวบ้าน ได้มีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น

2.1 บทบาทผู้นำทางความคิด

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยแนะนำ สั่งสอน และสนับสนุนงานของชาวบ้านในการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้เพราะชาวบ้านรักเคารพนับถือ และศรัทธาในตัวของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาก็จะให้ความร่วมมือ

2.2 บทบาทนักสังคมสงเคราะห์ /ที่ปรึกษา

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ถือได้ว่าเป็นนักสังคมสงเคราะห์ เพราะว่าจะไม่ว่าใครเดือดร้อนด้วยเรื่องอะไรก็ตาม พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาก็สามารถช่วยเหลือจนเป็นที่ยอมรับ เช่น งานช่าง งานก่อสร้าง แจกผ้าห่มแก่ชาวบ้านที่มีฐานะยากจนในช่วงฤดูหนาว ให้อยากรักษาโรคเบื้องต้นแก่คนป่วยเพื่อบรรเทาอาการก่อนไปโรงพยาบาล เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้มาจากประสบการณ์การทำงานกับชุมชน และการเป็นผู้มีความรู้และความสามารถที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

“อันไหน เป็นข้อดี ก็ทำ ก็สอน อันไหนดีไม่ดี ไม่ใช่คำสอนตามหลักพุทธศาสนามาใช้ ทำให้ชาวบ้านเข้าใจยาก ถ้าไปคุยด้วย จะทำให้เข้าใจกันง่ายขึ้น ในชุมชนก็มีคนที่เกลียดพระเหมือนกัน แต่ก็เข้าไปหาได้ ไม่กลัว เรื่องเหล่านี้ไม่เคยห้าม แต่ให้เห็นตัวอย่าง อย่างคนชุมชน (คุณเจริญ ตากูเล็ก) ให้ดูเป็นตัวอย่าง และพระจะคอยช่วยเหลือคนที่ตกยาก หรือเมากลับมา ก็ช่วยเหลือเขา จะทำแผลให้ คนจึงเห็นตัวอย่างและเชื่อจากการกระทำของพระ”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยสำนลือชอ :7 ก.พ. 2552)

2.3 บทบาทการพัฒนาให้การศึกษา /ครูผู้สอน

บทบาทในการเป็นครูผู้สอน เป็นบทบาทดั้งเดิมของพระสงฆ์ในการให้ความรู้ การเรียนการสอนในวัด ปัจจุบัน การให้ความรู้ด้านต่างๆ ได้รับการถ่ายทอดจากสถาบันหลักในชุมชน ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และวัด ในบทบาทการเป็นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ทำให้พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเป็นที่นับถือ และเชื่อถือ นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำเรื่องราว เทคโนโลยี หรือเรื่องราวต่างๆ จากภายนอกเข้ามาสู่ชุมชน พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาก็จะเป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ความรู้เหล่านั้นให้แก่คนในชุมชน เพื่อลดแรงปะทะระหว่างสิ่งใหม่กับสิ่งเก่า

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้เข้าไปเป็นครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนที่มีอยู่ในชุมชนบนพื้นที่สูง และวิชาอื่นๆ เพราะมีครูจำนวนไม่มาก ทั้งนี้พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเป็นพระที่จบระดับปริญญาตรีมา จึงสามารถให้การศึกษาแก่เด็กได้ทั้งในเรื่องการเรียนรู้การใช้ชีวิตที่ดีงาม เช่น การอ่าน การเขียน การดำเนินชีวิต ทักษะการใช้ชีวิต เป็นต้น และความรู้ทางด้านวิชาชีพ เช่น ไฟฟ้า ก่อสร้าง การเกษตร เป็นต้น

“บางครั้งพระ ก็ต้องไปช่วยสอนวิชาสุขศึกษา ร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุข สอนเรื่องเพศสัมพันธ์ การป้องกันโรคอย่างถูกต้อง แก่เด็กนักเรียนให้รู้วิธีการป้องกัน พระจะไปเน้นในเรื่องของการฝึกคิด 5 ข้อ 3 ไปเสริมให้เรื่องไม่น่าเบื่อและไม่ใช่ว่าเรื่องไกลตัว”

(สัมภาษณ์พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ๊อบ: 25 มิ.ย.2552)

2.4 บทบาทการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงดึงศักยภาพของคนในชุมชน ผ่านวัฒนธรรมประเพณีให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเป็นตัวเชื่อมระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ จึงทำหน้าที่เป็นแกนนำสร้างความเข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ ต้นน้ำ ถึงโทษและผลกระทบ ถ้าหากตัดไม้ทำลายป่าไปมากกว่านี้ ทำให้เกิดความ

เข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์มากขึ้น เพราะถ้าหากป่าหมด น้ำหมด ไม่เพียงแต่พระเท่านั้นที่ลำบาก ชาวบ้านในชุมชนก็จะลำบากเช่นกัน เพื่อเป็นการให้ชุมชนได้พึ่งตนเองดูแลสมบัติของแผ่นดินไว้ได้เป็นอย่างดี จึงมีการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการบวชป่าในพื้นที่เขตป่าชุมชน การเรียนรู้เรื่องสมุนไพรในธรรมชาติ การร่วมกันอนุรักษ์ต้นน้ำเพื่อในชุมชนจะได้มีน้ำใช้ไปตลอด เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น เกิดการจัดกิจกรรมบวชป่า/การปลูกป่า ในทั้ง 3 พื้นที่ กิจกรรมนี้เริ่มต้นจากการที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ประชุมร่วมกับชาวบ้านในเวทีการประชุมหารือเพื่อระดมความเห็นในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้คนในชุมชนหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทำให้ได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาคือชาวบ้านได้เล็งเห็นว่าเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าไม้ ต้นน้ำ และสัตว์ป่าในชุมชนได้ จึงเอามาเป็นทางออกของปัญหา

“หลังจากที่ได้ทำการรื้อฟื้นประเพณีกู่แฉะแล้ว ชาวบ้านจึงได้ร่วมมือกันจัดพิธีสืบชะตาขึ้นเพื่อเป็นอนุรักษ์ป่าชุมชน และเพื่อตอบแทนแผ่นดินตามพระพรราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยยึดหลักกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ”

(สัมภาษณ์ พระวิวัฒน์ ชุตินฺธโร อาศรมบ้านห้วยसानลิขอ : 15 ม.ค. 2553)

2.5 บทบาทผู้ประสานงานความร่วมมือ/ประสานวัฒนธรรม

บทบาทในฐานะผู้ประสานงานของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ได้ชัดเจน โดยการประสานงานนั้นเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างภาครัฐกับชุมชน ซึ่งการประสานงานเพื่อให้ได้ทั้ง 3 เรื่อง คือ ข้อมูล คน และความสัมพันธ์

ประสานข้อมูล พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เป็นสื่อกลางในการนำข้อมูลจากภาครัฐ เช่น ติดต่อประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลสู่ชุมชน ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนในการประสานความร่วมมือ ช่วยพิจารณาถ่วงถ่วงข้อมูลข่าวสารเพื่อนำไปบอกกล่าว การนำข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน เช่น

พระประธาน สมาชิกได้เป็นผู้ประสานงาน และนำข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องการขอทำสัญชาติ การทำบัตรประชาชน การขออนุญาตพื้นที่ ให้แก่ชาวบ้านที่ยังไม่เข้าใจ เป็นผู้ให้ข้อมูลต่อจากนายแพทย์ ขวัญเอี่ยมเจริญ ผู้ใหญ่บ้านปางก๊ว และนายคมชาญ พัทธจิตธรรม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งชาวบ้านสามารถไปสอบถามข้อมูลเหล่านี้ได้ที่วัด เพราะบางครั้งผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านไม่อยู่แต่ต้องการทราบข้อมูล ก็ไปสอบถามที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ หรือ

กรณีที่ชาวบ้านถูกจับในข้อหาลักทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย พระประธาน ร่วมผู้ใหญ่บ้าน ก็จะเข้าไปที่สถานีตำรวจเพื่อไปช่วยไถ่เกลี้ย ประณีประนอม เป็นต้น

“อะไรที่พระพอจะช่วยเหลือ เป็นสื่อกลางได้พระก็ทำ ก็อยู่ร่วมกันในชุมชน”
(สัมภาษณ์พระประธาน สมาชิกอาสาสมัครบ้านปางกิว : 12 พ.ค. 2552)

ประสานคน เป็นบทบาทที่ประสานงาน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนกับคนในชุมชนเดียวกัน หรือระหว่างคนกับภาครัฐกับชุมชน หรือเรียกได้ว่าพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเป็นกาวใจให้คนในชุมชน

“ เวลาเกิดเรื่องอะไร พระก็จะไปเป็นตัวกลางให้ อย่างเรื่องที่ชาวบ้านไปตัดไม้ ไปมีเรื่อง กับชุดปฏิบัติการมวลชนสัมพันธ์ ชาวบ้านไม่มีความเข้าใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทำให้เกิดความไม่พอใจ พระก็ประสานให้หัวหน้าชุดปฏิบัติการชี้แจงการทำงานให้กับผู้ใหญ่บ้านและเชิญหัวหน้าชุดปฏิบัติงานร่วมประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านด้วยทุกเดือน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน”
(สัมภาษณ์พระประธาน สมาชิกอาสาสมัครบ้านปางกิว : 12 พ.ค. 2552)

ประสานวัฒนธรรม บทบาทที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้เข้าไปเรียนรู้วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน เกิดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมอันดีงาน และได้ประสานวัฒนธรรม ความเชื่อที่แตกต่างกันภายในชุมชน โดยใช้กิจกรรม/ประชุมเวทีชาวบ้าน เป็นกลวิธีในการรวมคนให้เข้ามาได้สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดในชุมชน เกิดความเอื้ออาทร และสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันถึงแม้จะมีความแตกต่างกัน

“ชุมชนบ้านถ้ำจ๊อบ ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทย และกลุ่มจีนยูนนาน อาศัยอยู่ร่วมกันและได้ใช้ประเพณีวันไหว้พระจันทร์ของกลุ่มจีนยูนนานมาเป็นสื่อ แต่ก็ให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเข้าร่วมด้วย โดยใช้แก่นหลักของประเพณีความสามัคคี และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาเป็นตัวเชื่อม มิได้ยึดแต่รูปแบบประเพณีว่าเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์ใด ทำให้ชาติพันธุ์ทั้งสองกลุ่มอยู่ร่วมกันได้”
(สัมภาษณ์พระอานนท์ ขนฺติสมฺปนฺโน อาศรมบ้านถ้ำจ๊อบ: 20 พ.ย. 2552)

เมื่อวิเคราะห์บทบาทการประสานงานของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาแล้ว จะทำให้พบว่า การสร้างความเข้าใจ เชื่อมความสัมพันธ์ ด้วยวิธีการนำข้อมูลข่าวสาร ไปยังผู้รับ/ชาวบ้านในชุมชนให้มีความเข้าใจตรงกัน พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาก็จะต้องมีความสามารถทางการสื่อสาร เป็นผู้ที่มิ

ความเข้าใจในกลยุทธ์ทางการสื่อสาร หรือรู้ว่าควรจะทำการสื่อสารออกไปอย่างไรให้บรรลุ
วัตถุประสงค์